

Národnostný život Maďarov na Slovensku (kultúrno-jazykový aspekt)

Mária Homišinová, Spoločenskovedný ústav SAV, homisin@saske.sk

HOMIŠINOVÁ, Mária. National life of Hungarians in the Slovakia (cultural and lingual aspect). Individual and Society, 2008, Vol. 11, Nr. 4.

The main purpose of this paper is analysis of cultural and language problems of the Hungarian minority members living in Slovakia. This question will be analysed with regard to their own personal perception, evaluation and consideration of these indicators as important factors for preservation of ethnical identity and for future development of it. We will utilize relevant results of empirical findings obtained from the "modern" investigations in terrain, which were performed by the Institute of Social Sciences, Slovak Academy of Sciences (SVÚ SAV) in the framework of the Hungarian minority after the year 1989. There was monitored situation in the above-mentioned areas and, in this way, it was investigated orientation of views of individual recipients or participants of culture, as well as users of Hungarian/mother language. In this study we will present briefly also a topical situation of Hungarian minority culture through characteristics of regenerated or newly created institutional cultural base after the change of political regime in Slovakia.

Hungarian Minority. Cultural problems. Language problems.

Štúdia bola pripravená v rámci projektu č. APVV-51-047505 Maďarská menšina na Slovensku v procese transformácie spoločnosti po roku 1989.

Úvod

Pri pokusoch o charakteristiku maďarskej minority ako spoločenstva, hľadani hlavných črt a spôsobu ich národnostného života, ich pozície v multietnickej slovenskej spoločnosti, nemôže chýbať analýza národnostnej maďarskej kultúry a materinského/maďarského jazyka, a to vo vzťahu „in group“ (v rámci samotnej minority) ale aj „out group“ (vo vzťahu majorita vs minorita). Sú to totiž primárne atribúty etnicity, ktoré zohrávajú dôležité miesto pri upevňovaní a rozvíjaní etnického povedomia príslušníkov každého minoritného spoločenstva, vrátane príslušníkov maďarskej minority na Slovensku. To znamená, že na jednej strane „životaschnosť“ menšinového spoločenstva závisí od ich stupňa rozvoja, uplatňovania v každodennom živote; na druhej strane, dominantnosť kultúry minority, ale najmä jazyka minority, môžu byť potenciálnymi bariérami vedúcimi ku spoločenskej izolovanosti (napr. pod vplyvom slabej komunikačnej znalosti majoritného jazyka).

Kultúre a jazyku budeme venovať pozornosť z globálneho, ale aj špecifického hľadiska, posudzujúc etnickú kultúru a materinský jazyk Maďarov na Slovensku. Naším cieľom bude na jednej strane poukázať na základné črty východiskových segmentov - kultúry a jazyka so špecifickým zreteľom na vzťah etnicity a kultúry, prepojenosť kultúry a jazyka, fenomén jazyka ako sociálno-komunikačného systému, problematiku bilingvizmu a na vymedzenie pojmu materinský jazyk a jeho používanie. Na strane druhej,

v naznačenom kontexte teoretických východísk, budeme analyzovať problematiku kultúry a jazyka u príslušníkov maďarskej minority žijúcej na Slovensku predovšetkým z pohľadu ich vlastnej percepcie, hodnotenia, posudzovania týchto ukazovateľov ako významných faktorov zachovania a ďalšieho rozvoja etnickej identity. Budeme sa pritom opierať o relevantné výsledky empirických zistení z „novodobých“ terénnych výskumov realizovaných SVÚ SAV po roku 1989 realizovaných v rámci maďarskej minority, ktoré monitorovali situáciu, okrem iného, aj v uvedených oblastiach a zisťovali názorovú orientáciu samotných recipientov, resp. participantov kultúry a používateľov maďarského/materinského jazyka.

Našou snahou je teda uplatniť viacaspektový prístup k problematike, kedy teoretické východiská, týkajúce sa obidvoch vybraných zložiek etnicity (kultúry a jazyka) sa pokúsime „zasadiť“ do konkrétneho situačného obrazu percipovaného, pertraktovaného a uplatňovaného príslušníkmi maďarskej minority. V štúdiu stručne priblížime aj aktuálny stav maďarskej národnostnej kultúry cez charakteristiku obrodenej, resp. kreujúcej sa inštitucionálnej základne kultúry po zmene režimu, so zámerom kompletizácie celkového obrazu problematiky.

Z takto vymedzeného cieľa vyplývajú tri základné interpretačné línie predloženej štúdie, ktoré sa premietajú do troch tematických častí:

- teoretická interpretačná línia, sledujúca vymedzenie, charakteristiku a vzájomný vzťah etnickej kultúry a jazyka;
- reálna interpretačná línia, poukazujúca na aktuálny stav inštitucionálneho rozvoja maďarskej národnostnej kultúry (vrátane jazyka);
- empirická interpretačná línia, prezentujúca vnímanie a posudzovanie týchto základných komponentov etnicity samotnými príslušníkmi maďarskej minority.

V závere, v kontexte použitých aspektov, prístupov posudzovania problematiky a priblíženia aktuálneho stavu maďarskej národnostnej kultúry na Slovensku, charakterizujeme jej základné črty a perspektívy rozvoja.

1. Teoretický kontext problematiky

Všeobecne o kultúre a jazyku - chápanie a prístupy skúmania

Pojem kultúra, používaný vo všeobecnom chápaní, obsahuje to (know-how), čo človek musí vedieť k tomu, aby vedel fungovať v danej spoločnosti. Uvedené znalosti si jedinec osvojuje spoločensky: učí sa požadovanú formu správania, ktoré nie sú odvoditeľné zo žiadnych genetických daností. To je v súlade s tvrdením Goodenough-a.³

Pod tlakom modernizácie mizne pôvodná kultúrna rozmanitosť a súčasne narastá homogenizácia svetovej kultúry. Na druhej strane v mnohých krajinách dochádza k boju za uchovanie národnej (etickej) identity a kultúrnej plurality. Charakteristickým rysom súčasného vývoja moderných spoločností je popri existencii superkultúr nárast subkultúra kontrakultúr, ktoré umožňujú v rámci jednej kultúry rozvíjať nové alternatívy spôsobu života. Všetky tieto trendy stavajú ľudstvo pred problém hľadania nového transkultúrneho porozumenia.

Predmetom sociálnej a kultúrnej antropológie⁴ je výskum kultúry chápanej ako spôsob života určitej spoločnosti. Základný princíp, ktorý sa pri štúdiu cudzích kultúr uplatňuje, je doktrína kultúrneho relativizmu, t. j. posudzovania kultúr ako jedinečných entít, ktoré nie je možné hodnotiť kultúrnymi štandardmi. Z tejto doktríny vyplýva, že neexistujú „lepšie“ ani „horšie“ kultúry, ale len „iné kultúry“. Preto je nevyhnutné posudzovať hodnoty, normy a obyčaje v kontexte tej kultúry, ktorá ich vytvorila.⁵

V súvislosti so spoznávaním kultúry minorít a jeho uplatňovaním v každodennom živote sú dôležité metodologické prístupy a spôsoby jej skúmania, keďže kultúru je možné skúmať z rôznych zorných uhlov. Väčšinou ide o výskumy zotrvávajúce na troch základných úrovniach:

1. Výskum v atributívnom zmysle ako univerzálne ľudského fenoménu.
2. Výskum v distributívnom zmysle na úrovni jednotlivých kultúr a subkultúr, ktoré je možné identifikovať v čase a priestore. Toto štúdium akceptuje fakt kultúrneho pluralizmu a metodologicky sa opiera o zásadu kultúrneho relativizmu, t. j. kultúry predstavujú jedinečné a unikátne konfigurácie artefaktov, ideí, noriem, modelov, inštitúcií a kultúrnych vzorov. Vystupujú ako relatívne autonómne systémy s vlastnou organizáciou a špecifickým obsahom.
3. Treťou rovinou je výskum na úrovni jednotlivca. Ide o osobnostnú kultúru, analýzu vzťahu kultúry a

osobnosti, jazyka a myslenia v konkrétnom sociokultúrnom kontexte. Jednotlivec je študovaný ako tvorca zároveň produkt svojej kultúry.

Etnická kultúra, resp. kultúra minorít

Kultúru vo všeobecnosti chápeme ako súbor stratégií, ktoré umožňujú človeku adaptovať sa na podmienky prostredia, v ktorom žije. Oddelenie častí etnického spoločenstva od jadra materského etnika však narúša takto ustálený kultúrny systém. Z toho dôvodu všeobecná definícia etnickej kultúry, ktorá charakterizuje jej spätosť s artefaktmi, sociokultúrnymi regulatívmi a ideami konkrétneho etnika,⁶ je rozhodne chápaná v užšom zmysle bez ďalších súvislostí.

V prostredí minorít, kde sa stretávajú dve superkultúry (napr. slovenská a maďarská) sa pestuje aj miestna subkultúra, ktorá má pocit spolupatričnosti k spoločenstvu, ktoré sa podieľa na jej utváraní, ale ktoré z hľadiska národnej orientácie nie je homogénna (je súčasne napr. slovenská i maďarská). Subkultúra neznamená únik pred (celo)národnými kultúrami, je prirodzenou potrebou jedinca tvoriť a konzumovať kultúru bezprostredne.

Príslušník minority si tak celý život – vedome alebo nevedome – vytvára dvojité kultúrne valencie, stáva sa bikultúrnym. Predpokladom fungovania bikultúry je jazyková a kultúrna kompetencia. Zvláštnosť kultúrnej kompetencie menších pozorujeme v schopnosti čerpať kultúrny materiál (t. j. základné jednotky kultúrnej typológie) z rôznych kultúrnych typov súčasne. Je to logický výsledok pôsobenia celkovej spoločenskej situácie.

Mnohokrát dochádza k narušeniu rovnováhy medzi znalosťou oboch kultúr. Na vývoj jedinca a jeho socializáciu má väčší vplyv raz jedna, raz druhá kultúra. Rovnako ako v prípade bilingvizmu tiež bikultúrnosť nemusí byť vyvážená. Otázka miery znalosti dvoch kultúr a stupňa identifikácie s obidvomi záleží – rovnako ako v prípade bilingvizmu – na samotnej definícii bikultúrnosti: môžeme zvoliť prísnejšie kritériá a vyjsť z predstavy, že obidve kultúry sú pre jedinca rovnako blízke a zrozumiteľné, alebo pripustíme istú nevyváženosť znalosti kultúrnych obsahov; prax – aspoň rečová, poukazuje na to, že dvojjazyčnosť ako individuálna, tak aj spoločenská, vždy prejavuje známky asymetrie. Asymetrická bikultúrnosť síce predpokladá istú znalosť oboch kultúr, neznamená však plné stotožnenie sa s ich obsahmi.

K modifikáciám kultúrnej valencie patrí: kultúrna integrácia, asimilácia, kultúrny separatizmus, kultúrny univerzalizmus, individuálna či skupinová akulturácia a pod.

Podstata zvláštností etnickej situácie každej minority spočíva v tom, že od okamihu trvalého usadenia sa v novej domovine začali v kultúrnom a etnickom vývine jej príslušníkov pôsobiť procesy, pre ktoré sú príznačné dve základné, navzájom protirečivé tendencie.

Jedna z nich sa vyznačuje črtami výrazného etnokultúrneho pretrvávania a najzreteľnejšie sa prejavuje v pridržovaní sa kultúrneho imania nadobudnutého v pôvodnej domovine – čiže v uchovávaní prejavov pôvodnej etnicity a ich špecifických znakov.

Druhá vývinová tendencia sa vyznačuje prejavmi etnokultúrnych zmien a postupného vyrovnávania sa príslušníkov minority s majoritnou spoločnosťou. Je teda zrejmé, že kultúra minorít, ktorá sa vytvárala v podmienkach etnického rozdelenia, sa vyznačuje synkretickým charakterom – zastúpené sú v nej reálne trojakej proveniencie.

- kultúra materského etnika,
- kultúra vytvorená príslušníkmi minority v podmienkach novej domoviny,
- kultúra obklopujúcej inoetickej spoločnosti.⁷

Spomínali sme, že synkretizmus (prekrývanie) je najpodstatnejším a najurčujúcejším atribútom kultúry etnických minorít. Zastúpený je vo všetkých komponentoch etnicity. Teda aj vo všetkých prejavoch kultúry.

Etnická subkultúra je produktom zmien v kultúrnom usporiadaní príslušníkov minority, ku ktorým dochádza v určitom časovom rozpätí a vývinovom procese. Model takýchto zmien možno graficky znázorniť ako tri navzájom prekrývajúce sa kruhy. Z nich prvý reprezentuje kultúru jadra materského etnika (A), druhý kultúru vytvorenú príslušníkmi minority (C) a tretí kultúru inoetickej majoritnej spoločnosti (B). Kultúrne zmeny (vrátane jazykových) postupujú zhodne s princípmi jazykovej

transferencie (interferencie), akulturácie a asimilácie. Od kultúry imigrantov (C1) cez etnickú subkultúru (C2) až k úplnej participácii na kultúre obklopujúcej majoritnej spoločnosti (C3) novej domoviny.

Zákonným dôsledkom dlhotrvajúceho pôsobenia odlišných podmienok sú zmeny na všetkých úsekoch materiálneho, sociálneho a duchovného života príslušníkov minority. Takéto zmeny v dôsledku pôsobenia inoetnických kultúrnych vplyvov sa označujú ako akulturácia.⁸

V dôsledku toho prenikajú do týchto subsystémov prvky cudzorodej etnickej špecifickosti a vstupujú do života etnickej minority procesy kultúrneho vyrovnávania a integrácie s majoritnou spoločnosťou.

Vzťah etnicity a kultúry

Pri štúdiu spôsobu života a kultúry v multietnickom prostredí nie je možné obísť vzťah etnicity a kultúry. Oprávnené sa poukazuje na paradox, že na jednej strane v definícii etnicity vystupuje i tradičná ľudová kultúra, ako výrazná nositeľka etnických hodnôt každého národa, na druhej strane, existuje vedou uznaný názor, že hranice kultúrnych javov sa nekryjú ani s jazykovou ani s etnickou hranicou. Napriek tomu na lokálnej úrovni si nositelia kultúry veľmi presne uvedomujú etnickú hodnotu vybraných kultúrnych javov, ktoré sa v tomto prostredí môžu dostať i do pozície etnického znaku.⁹ Z toho vyplýva, že príslušníci etnických minorít sú pre materský národ významní nielen tým, že sú nositeľmi geneticky rôznorodých národných kultúr, ale i tým, že oni uchovali a rozvíjali rozmanité prejavy a hodnoty týchto kultúr špecifickým spôsobom, odlišným od pomerov na materskom etnickom území.¹⁰

Pri skúmaní kultúrnej orientácie a uplatňovaní kultúrnych prvkov v každodennom živote príslušníkov minorít tu vyvstávajú viaceré otázky. Napr. ako jednotlivé enklávy zvládli proces medzi enkulturáciou a akulturáciou i modernizačnými trendmi v novom prírodnom, hospodárskom, sociálnom i etnickom prostredí? Akú hodnotu predstavuje ich tradičná kultúra pre kultúrne dedičstvo? Aký je stupeň ich akulturácie alebo kultúrnej stability? Ako zabezpečiť transfer tradičnej etnickej kultúry mladým generáciám?

Zvlášť posledná nastolená otázka sa dostala do centra pozornosti (sociológov, etnológov) v druhej polovici XX. storočia v zámorí aj v Európe.¹¹ Krízový proces národnostných kultúr sa začal postupným rozkladom tradičného etnokultúrneho procesu. Bolo to následkom premeny, resp. zániku tradičného spôsobu života, tradičnej kultúry, prispôsobenia jazyka k modernému svetu.

Názory na možnosti riešenia medzigeneračného odovzdávania etnickej (menšinovej) kultúry boli rôzne. Niektorí zastávali názor, že existencia kultúry závisí výlučne od správania sa kolektívu, od aktivity, iniciatívy, citovej motivácie a sebestačnosti minorít (napr. švajčiarsky sociológ H. Lefèbvre). Iní sa viac prikláňali k stanovisku, že záchrana minoritnej kultúry predpokladá existenciu takého spoločenského systému, ktorý zabezpečuje istú rovnováhu medzi majoritou a minoritou. Spočívala by v snahe majoritnej spoločnosti zachrániť kultúru minorít v súlade s vôľou a nárokmi menšinových societ (napr. J. Fishman).¹²

Rozhodne nápomocným v tomto procese by podľa Divičanovej bolo „*sformulovanie etnokultúrnych modelov vytvorených na záchranu a rozvoj európskych menšín*“. V tomto modeli má, podľa nej, významné miesto jeden z najohrozenejších národnostných inštitucionálnych systémov - národnostná škola a výchova národnostnej inteligencie, ktorá sa v každom európskom štáte stáva prirodzeným nositeľom viacerých kultúr. Zároveň predpokladá, že kultúrna typológia európskych menšín, ktorú navrhuje spracovať, bude veľmi pestrá. Okrem rôznorodosti sa v nej budú prelínať aj spoločné, špecifické črty, ktoré kultúru minorít odlišujú od kultúry majority. Predovšetkým je to dvoj- resp. trojkontextovosť národnostných kultúr: kultúra materského národa, kultúra majority, minoritná kultúra - vlastný prínos a tvorba.¹³

Prepojenosť kultúry a jazyka

Jazyk je najusporiadanejšou a najsystematickejšou časťou kultúry, ale štruktúra jazyka určitej spoločnosti je nezávislá na štruktúre jej kultúry a tieto dve štruktúry nie sú vzájomne zameniteľné. Jazyk odráža kultúru a prostredie tých, ktorí ním hovoria. Reagujú a prispôsobujú sa potrebám kultúry. Medzi jazykom a podstatou kultúry neexistuje príčinný vzťah.¹⁴

Jazyk je súčasťou kultúry, a to hlavne ako sprostredkovateľ (verbalizátor) ich obsahov. Jazyk je prostriedok, ktorým je možné ku kultúre preniknúť a kultúru charakterizovať, popísať. Jazyk dokáže vyjadriť isté kultúrne tradície národa priamo svojimi hovorovými tvarmi, slovnou zásobou (porovnaj

etnolingvistiku).¹⁵

Veľký vplyv jazyka na naše vnímanie a triedenie životných skúseností je z oboch názorov zrejmý. Táto skutočnosť priviedla niektorých bádateľov (Edward Sapir a Benjamin Lee Whorf) k záveru, že jazyk spoločnosti je rozhodujúcim činiteľom v utváraní myšlienkových pochodov a kultúry ľudí. Mnohí antropológovia sú k takémuto názoru skeptickí, pretože myslenie nie je možné zjednodušiť len na jazyk. Významy môžu byť vyjadrené pomocou jazykového kontextu, situáciou, pomocou mimojazykového porozumenia sveta.

Pri vymedzení vzťahu jazyka a kultúry sa z aspektu posudzovania „dôležitosti“ úlohy, ktoré zohrávajú, stretávame s tromi základnými názorovými smermi:

- Krajné (striktné) tvrdenie presadzuje názor, že jazyková štruktúra ovplyvňuje istú jazykovú skupinu k prijatiu určitého svetonázoru (je to miernejšia podoba skoršieho názoru, že jazyk určuje, rozhoduje o svetonázore jedinca) – Sapir-Whorfova hypotéza.
- Opačné tvrdenie konštatuje, že kultúra istého spoločenstva sa odzrkadľuje v jazyku ľudí (to, čo si cenia, tak sa správajú, tak aj rozprávajú) t. j. kultúrne požiadavky síce neurčujú jazykovú štruktúru, ale rozhodne ovplyvňujú používanie jazyka.
- Neutrálne stanovisko tvrdí, že medzi jazykom a kultúrou nie je (alebo sotva je) nejaký vzťah.

Jazyk ako sociálno-komunikačný systém

70. roky 20. storočia znamenali paradigmatickú zmenu v súčasnej svetovej lingvistike. Spočíva v obrate od „izolujúceho“ skúmania jazykového systému ku skúmaniu fungovania tohto systému v reálnej situácii. V ďalšom vývine teda došlo k presunu pozornosti od vlastností jazykového systému na funkcie jazyka (predovšetkým komunikatívnu a kognitívnu) v sociálnej interakcii. Okrem znakového systému „...*totiž nevyhnutne musí byť aj sociálne determinovaná komunikácia, lebo znakový systém tu nie je sám pre seba, ale je na to, aby človek komunikoval o sebe a o svete, ktorý ho obklopuje a ktorý spoznáva*“¹⁶

Východiskový metodologický rámec oproti jazyku chápanému a skúmanému ako štruktúrno-systémovú entitu a budovanému na základe protikladov, jazyk ako sociálno-komunikačný systém charakterizuje funkčná komplementárnosť, ktorá je objektívnejším odrazom reálnej rečovej situácie. Jazyk je nielen teoretický konštrukt, ale aj reálny komunikačný systém, ktorý funguje v konkrétnych (národných, etnických) podmienkach.

Vo všeobecnosti rozlišujeme nasledovné štyri miesta jazykovej komunikácie nachádzajúce sa v dvoch sférach:

1. privátna sféra (intímna a osobná oblasť)
2. verejná sféra (spoločenský život a verejný život).¹⁷

Slovenský jazykovedec M. Dudok za klasické jazykové vektory (činitele, veličiny) enklávnych jazykov¹⁸ považuje: rodinu, školu, cirkev, kultúrne inštitúcie, spolky pod.¹⁹

Konštatuje, že sú to práve tieto najtradičnejšie a klasické vektory, ktoré sú svojim charakterom pulzačné vektory (spôsobujúce zmenu). Pri súhre rôznych vonkajších, objektívnych a vnútorných, subjektívnych činiteľov však môžeme považovať rodinu za jeden zo základných pulzačných vektorov enklávnej maďarčiny. Podobne je to aj vo vyšších spoločenských formáciách, akými sú škola, cirkev, kultúrne a folklórne spolky, divadelné súbory, média atď. Národnostná škola najprogramovnejšie umocňuje v rodine získané vedomie o jazykovej príslušnosti, podobne ako aj iné vektory.

Bilingvizmus

Bilingvizmus je univerzálnym a zákonitým javom v živote každej etnickej minority a v minoritnom prostredí býva zastúpený prakticky vo všetkých individuálnych a kolektívnych podobách. Dôvodom je synkretizmus (prelínanie, kríženie) – najpodstatnejší a najurčujúcejší atribút kultúry etnických minorít, ktorý je zastúpený vo všetkých komponentoch etnicity, vrátane jazyka.

K najpodstatnejším črtám bilingvizmu patrí procesualnosť, čiže nepretržitý prúd zmien v čase, v dôsledku čoho sa stav a charakter bilingvizmu menia v každej novej generácii príslušníkov minority. Intenzita,

obsah a forma, ako aj kvantita a kvalita naznačenej procesualnosti, fungujú v minoritnom prostredí prostredníctvom mechanizmov spätých s tzv. etnickou subkultúrou.

Najviditeľnejší prejav bilingvizmu etnických minorít je možné vidieť v uplatňovaní jazykového bilingvizmu, v dvojjazyčnej komunikačnej schopnosti príslušníkov týchto spoločností.

Z rozličných definícií dvojjazyčnosti je v prípade kolektívnej dvojjazyčnosti azda najvhodnejšia funkčná definícia, podľa ktorej „*dvojjazyčným je každý hovoriaci, ktorý vo svojej každodennej jazykovej praxi používa dva jazyky, a to nezávisle od stupňa ich ovládania*“²⁰ Dvojjazyčnosť v praxi je teda podľa uvedenej definície (pravidelné) používanie dvoch jazykov v bežných životných situáciách u jedincov žijúcich v dvojjazyčnej komunite, pritom postavenie obidvoch jazykov nie je vymedzené.²¹

Jazykový vývin sa v minoritnom prostredí uberá zvyčajne od monolingvizmu v prvom (materinskom) jazyku k bilingvizmu najprv so silným prvým a slabým druhým jazykom, ďalej k bilingvizmu so slabým prvým a silným druhým jazykom a napokon opäť k monolingvizmu, avšak tentoraz v druhom (inoetnickom) jazyku. V závislosti od kompaktnosti, či disperznosti usídlenia minority, od jej začlenenia do agrárneho alebo urbánneho prostredia, od stupňa uchovávanania či porušovania etnickej endogamie pri výbere manželských partnerov, ako aj od pôsobenia ďalších činiteľov, sa naznačené procesy môžu udiť v priebehu niekoľkých generácií.

Prejavy bilingvizmu teda môžu byť pre tú-ktorú etnickú skupinu špecifické, determinované podmienkami a charakteristikami (dispozíciami) príslušných minorít.

Preniknutie bilingvizmu do života etnických minorít možno považovať za impulz k nástupu divergentných etnokultúrnych procesov medzi príslušníkmi oddelenej časti a jadrom materského etnika či národa. Na druhej strane sa dvojjazyčnosť stáva dôležitým predpokladom i ukazovateľom nástupu konvergentných (zjednocujúcich) etnokultúrnych procesov medzi príslušníkmi minority a príslušníkmi obklopujúcej majoritnej spoločnosti. Znalosť jazyka majority začína pôsobiť vo funkcii integrujúceho činiteľa.

Podobne je to aj s materinským jazykom. Jeho zabudnutie pretína väzby minority s kultúrou materského etnika. Etnická subkultúra v takom prípade prestáva byť pre príslušníkov minority každodennou potrebou. Čoraz viac naberá symbolickú, emocionálnu či intelektuálnu hodnotu. V dôsledku toho sa presúva zo spoločenskej (minoritnej) do intímnej (rodinnej, osobnej) sféry života. Niekdajšia viacvrstvosť etnického povedomia sa zúži iba na vedomie pôvodu. Niekdajší materinský jazyk prestáva byť indikátorom etnickej identifikácie. Jeho funkcia sa ohraničí iba na značne torzovité prejavy kultúrnej či kolektívnej pamäti. Tým sa pôvodná etnicita minority dostáva do záverečného štádia asimilačných procesov. Bilingvizmus už vtedy stráca svoje opodstatnenie a namiesto neho sa udomácňuje monolingvizmus jazyka majoritnej spoločnosti. A s ním následne dochádza aj k zmene vo vedomí etnickej príslušnosti.

Vzhľadom na rozličný spôsob osvojenia i rozličné komunikačné potreby pre obidva jazyky aj úroveň ich ovládania býva rozdielna a bilingvista je iba zriedkavo rovnako alebo úplne fluentný v oboch jazykoch. Táto úroveň fluencie v konkrétnom jazyku bude závisieť od potrieb pre každý z jeho jazykov a od oblastí, pre ktoré ich používa. V tejto súvislosti M. Štefánik dodáva: „*Na získanie primeranej jazykovej kompetencie v obidvoch jazykoch platí, že jednotlivec, či celá komunita si osvojí (udrží) tie formy (variety) oboch jazykov a na takej úrovni, ktorá zodpovedá ich potrebám a motivácii. Inými slovami, miera jazykovej kompetencie (schopnosti) bilingvistu pre jednotlivé formy (variety) jeho jazykov priamo odráža podmienky, ktoré mal na ich dosiahnutie vytvorené, vrátane potreby a motivácie ich používať, ako aj šírku/hĺbku aktívneho kontaktu s nimi.*“²² Ak to tak nie je a nemá vytvorené vhodné podmienky na osvojenie si viacerých foriem svojich dvoch jazykov, miera jazykovej kompetencie v jednotlivých varietach jeho dvoch jazykov môže byť (resp. bude) rozdielna.

Materinský jazyk a jeho používanie

K významným aspektom ďalšieho vývoja každej minority zjavne patrí jazyková problematika. Materinský jazyk, ako jeden z objektívnych kritérií definovania etnicity, sa zaraďuje totiž k základným etnointegrujúcim prvkom, na ktorom každá menšina buduje svoju identitu. Je preto pochopiteľné, že otázka uchovávanania a reprodukcie materinského jazyka sa chápe ako rozhodujúca pre ďalšiu existenciu a fungovanie každého etnika.

Podľa Veľkého sociologického slovníka²³ materinský jazyk je jazyk, ktorým sa človek ako prvým naučil hovoriť, v ktorom obyčajne (prevažne) myslí a najradšej ho používa vo svojej rodine a svojom súkromí, pretože je mu najbližší. Materinský jazyk alebo materská reč sú pojmy, ktoré svedčia o tom, že jazykové

spoločenstvo má k svojmu národnému jazyku nielen racionálny vzťah (ako k účinnému nástroju myslenia a dorozumievania), ale aj hlboký citový vzťah. Materinský jazyk býva považovaný za spoluurčujúcim alebo určujúcim znakom etnickej príslušnosti. V podstate identifikuje príslušnosť k určitej kultúre, čo sa prejavuje i pocitmi spolupatričnosti s ľuďmi rovnakého materinského jazyka v cudzom alebo zmiešanom jazykovom prostredí. Na báze materinského jazyka väčšinou prebieha prvotná socializácia a internacionalizácia hodnôt a noriem danej kultúry. Zároveň je materinský jazyk sám hodnotou, väčšinou spätou s hodnotou pôvodného domova, vlasti. Táto hodnota sa však môže rozchádzať s praktickou využiteľnosťou materinského jazyka.

Pri skúmaní problematiky materinského jazyka sa stretávame s mnohými teoretickými a metodologickými prístupmi. Nejednotnosť panuje už v samotnom definovaní materinského jazyka. Za všeobecne prijateľné kritériá jeho definovania možno považovať štyri kritériá Tove Skutnabb-Kangasovej: pôvod (jazyk, ktorý sa človek naučil ako prvý), kompetencia (jazyk, ktorý človek ovláda najlepšie), funkcia (jazyk, ktorý človek používa najviac) a identifikácia (vlastná - jazyk, s ktorým sa človek sám identifikuje; iných - jazyk, za rodného používateľa ktorého človeka považujú).²⁴

Na záver teoretického vymedzenia pojmov kultúry a jazyka, resp. etnickej/národnostnej kultúry a používania jazyka minorít je potrebné zdôrazniť, že súbežným pôsobením bilingvizmu vo všetkých sférach národnostného života nadobúdajú príslušníci minority znalosť kódov k obidvom zúčastneným systémom - majoritnej aj minoritnej spoločnosti. V dôsledku toho sa v živote etnických minorít uplatňuje špecifický jav jazykovej a kultúrnej duality, ktorý spočíva na participovaní na dvoch etnických či národných kultúrach.²⁵ Takýto jav nezriedka vyúsťuje do dvojitej etnickej identity.²⁶

2. Reálny kontext problematiky

Aktuálny stav národnostnej kultúry maďarskej minority

Hoci našou ambíciou nie je koncentrácia na maďarskú národnostnú kultúru v zmysle posudzovania jej rozvoja (od koexistencie Slovákov a Maďarov v jednom spoločnom štáte od roku 1918), ani realizácia dôsledných analýz jej inštitucionálnej úrovne a posudzovanie zmien, ktorými prešla po transformácii slovenskej spoločnosti,²⁷ predsa z dôvodu komplexnosti obrazu problematiky pojednávajúcich o etnickej kultúre Maďarov na Slovensku, považujeme za potrebné predložiť stručný prehľad súčasného stavu jej inštitucionálnej úrovne a informovať o súčasne fungujúcich dôležitých segmentoch, ktoré vo veľkej miere maďarskú národnostnú kultúru tvoria (kultúrne organizácie, spolky, nadácie, ľudové umenie a folklór; maďarská národnostná tlač; literatúra a vydavateľská činnosť; divadelníctvo; muzeológia a pod.)

Domnievame sa, že už aj z takto načrtnutého obrazu súčasného inštitucionálneho systému maďarskej národnostnej kultúry bude možné posúdiť akým „potenciálom“ maďarská minorita v uvedenej oblasti v súčasnosti disponuje a v akom rozsahu môže uplatňovať svoje kultúrne vyžitie a prejavovať kultúrne záujmy a jazykové aktivity.

Na úvod priblíženia súčasného stavu maďarskej národnostnej kultúry je potrebné pripomenúť, že táto minorita aj pred rokom 1989 disponovala sieťou vlastných kultúrnych organizácií a ustanovizní,²⁸ v rámci ktorých uplatňovala svoje kultúrne záujmy a potreby, a to na regionálnej (kultúrne spolky, kultúrne domy, regionálne knižnice, noviny atď.) aj celoštátnej úrovni (od roku 1949 kultúrna organizácia Csemadok, národnostné vysielanie Slovenského rozhlasu a Slovenskej televízie, národnostná tlač - denník Új Szó, mesačník Irodalmi Szemle). Tie však boli zahrnuté do komplexu štátnych inštitúcií (Národný front, Slovenský rozhlas, Slovenská televízia, Štátne divadlo) riadených vtedajšou politickou mocou a ovplyvnené totalitnou ideológiou. Napriek tomu maďarská minorita dokázala rozvíjať svoju kultúru, literatúru, divadlá, kultúrne spolky a jazyk v úzkom kontakte so svojím materským národom. Prejavovala sa vždy ako minorita so silným etnickým povedomím, národnostnou hrdosťou a silným vzťahom k materinskému/maďarskému jazyku.

Je známe, že od novembrových dní 1989 sa maďarská menšina v plnej miere zapojila do demokratizačných procesov prebiehajúcich na Slovensku a podporovala prerod totalitnej slovenskej spoločnosti na demokratickú spoločnosť. Hneď po zmene režimu maďarská minorita pristúpila k budovaniu svojho „vlastného“ nezávislého systému inštitúcií, svojej „vlastnej“ občianskej spoločnosti.

V predhistórii roku 1989 (vzhľadom na politický model spoločnosti) nie je možné hovoriť na Slovensku o občianskom, mimovládnom (treťom) sektore. V prípade maďarskej menšiny do istej miery túto úlohu plnil už Csemadok (vznikol ako Kultúrny zväz maďarských pracujúcich v Československu),²⁹ organizácia, ktorá v prostredí maďarskej menšiny pôsobila už štyri desaťročia a ktorá disponovala rozvinutou sieťou

základných organizácií s viac ako 90 tisíc evidovanými členmi v takmer 500 obciach.³⁰ Spomenieme ešte inštitúciu s veľkým vplyvom pod názvom Iródia, literárne zoskupenie, ktoré od roku 1983 pôsobilo pri novozámockom Csemadoku. Z tejto skupiny vzniklo neskôr združenie Štúdio erté, ktoré je dodnes strediskom literárnych tvorcov maďarskej národnosti.

Prvou maďarskou mimovládnu organizáciou, ktorá na Slovensku po zmene režimu (november 1989) vznikla, bola Etnografická spoločnosť Maďarov v Československu. Ostatné organizácie a združenia sa spočiatku vymedzovali skôr politicky³¹ (spomenieme Maďarskú nezávislú iniciatívu, Zväz maďarských študentov, Fórum Maďarov v Československu a ďalšie.³² Vznikajúce politické hnutia a strany maďarskej menšiny (Maďarská nezávislá iniciatíva – neskôr premenovaná na Maďarskú občiansku stranu, Maďarské kresťanskodemokratické hnutie, Spoluzitelia až v roku 1991 vznik Maďarskej ľudovej strany)³³ sa pokúšali dostať pod svoj vplyv už existujúce inštitúcie (Csemadok), na druhej strane zakladali mimovládne organizácie, ktoré mali slúžiť predovšetkým ich záujmom (Nadácia Sándora Máraiho, Zväz maďarských pedagógov na Slovensku, Zväz skautov maďarskej národnosti v Československu, Nadácia Fórum, Nadácia Lászlóa Mécsa, Občianske združenie za demokraciu a otvorenú spoločnosť a ďalšie). Išlo o zápas o politické ovládnutie siete vznikajúcich maďarských menšinových inštitúcií, tvoriacich tretí sektor. Podľa K. Tótha sa „napriek značnej nevôli maďarských politických strán tieto organizácie (vrátane Csemadoku) postupne vymanili spod ich politického vplyvu, hoci limity tejto samostatnosti neskôr stanovil nový systém poskytovania podpôr a udeľovania grantov“.³⁴

V súčasnosti na Slovensku neexistujú štatistické údaje týkajúce sa maďarských menšinových organizácií vzhľadom na problémy s ich identifikáciou na národnostnom základe. Prvá databáza maďarských inštitúcií a organizácií na Slovensku bola spracovaná informačným centrom Fórum v rokoch 1999 – 2001. Pri zostavovaní „katastra“ sa až 88,6% v tom čase existujúcich maďarských organizácií na Slovensku (651 organizácií) identifikovalo ako kultúrna organizácia.³⁵

Ďalší prieskum uskutočnil v roku 2003 Fórum inštitút pre výskum menšín.³⁶ Z neho vyplynulo, že občianske združenia (tretí sektor) tvoria 64,5% organizácií, 30% pôsobí v štátnom a 5,5% v podnikateľskom sektore. Pritom podľa organizačnej formy viac ako polovicu (57,6%) tretieho sektoru v tom čase (2003) tvorili kultúrne a umelecké súbory, 17% verejné zbierky, 15,8% komplexné ustanovizne a 9,6% médiá a vydavateľstvá.

V roku 2004 sa v databáze Fórum inštitútu pre výskum menšín sa nachádzalo 1115 organizácií maďarskej minority, z ktorých tretí sektor tvorilo 841 organizácií. Podľa prevažujúceho odvetvia ich činnosti uvádzalo až 68,5% organizácií kultúrnu činnosť. V roku 2008 je to už 1178 organizácií, ktoré inštitút eviduje.³⁷ Aj v rámci nich väčšinový podiel zastávajú organizácie kultúrnej sféry. Ešte podotýkame, že z piatich možných právnych foriem registrácie mimovládnych organizácií sú pre maďarskú minoritu charakteristické dve – občianske združenia (spolky) a nadácie.

Aktuálny stav jazykovej identity maďarskej minority a jej skúmania

Z posledných dvoch oficiálnych sčítaní ľudu na Slovensku, ktoré sa týkajú obyvateľstva maďarskej národnosti vyplynulo, že ukazovatele: príslušnosť k národnosti a identifikácia maďarského materinského jazyka vykazujú vysokú konzistenciu.³⁸ Percentuálny podiel zastúpenia ukazovateľov národnosť vs. materinský jazyk bol u nich vysoký: v sčítaní v roku 1991: 98,09% a v roku 2001: 97,44%.³⁹ Celkovo však podiel obyvateľov s maďarským materinským jazykom na Slovensku (10,7%) je však vyšší ako podiel obyvateľov maďarskej národnosti (9,7%). Je to aj v dôsledku toho, že časť obyvateľstva, ktorá je bilingválna má etnické zázemie v radoch nielen maďarského, ale aj napr. rómskeho, či slovenského etnika.⁴⁰ Používanie maďarského jazyka u vyše 10% obyvateľstva na Slovensku nasvedčuje, že tento jazyk je v určitých častiach Slovenska značne rozšírený a zastáva dôležité miesto v etnickej štruktúre obyvateľstva Slovenska.

Základným miestom uchovávanía materinského jazyka sú popri rodine vzdelávacie inštitúcie. Napĺňanie práva na vzdelávanie v materinskom jazyku je vo vzťahu k maďarskej menšine konkretizované existenciou systému štátnych škôl s vyučovacím jazykom maďarským vo všetkých stupňoch vzdelávania (od základných škôl až po vysokú školu).

Vzhľadom na dôraz jazykovej zložky kultúry, ktorá sa uplatňuje vo všetkých kultúrnych segmentoch, osobitne však vo vedeckom živote minority, venujeme zvláštnu pozornosť inštitucionálnemu zázemiu vedy a výskumu príslušníkov maďarskej minority, predovšetkým tej jej zložky, ktorá sa orientuje na inštitucionalizáciu maďarského spoločenskovedného výskumu na Slovensku (vrátane výskumu jazykového správania Maďarov na Slovensku).

Pred rokom 1989 sa (maďarská) vedecká komunita na Slovensku spravidla opierala o výsledky individuálneho snaženia, nezávisle od štruktúr existujúcich štátnych inštitúcií, nanajvýš v čiastočnej a voľnej väzbe na ne.⁴¹ Po zmenách režimu sa vytvorili podmienky pre inštitucionalizáciu maďarskej vedeckovýskumnej činnosti na Slovensku (vytvorenie maďarskej knižnice, výskumného ústavu, vznik vydavateľstiev, rozšírenie publikačných činností). Maďarskú inteligenciu zaujímali aktuálne poznatky o súčasnom dianí a poznaní života maďarskej minority, ktoré mali byť skúmané na vedeckej báze prostredníctvom „svojich“ výskumných ustanovizní.

Najorganizovanejšou skupinou inteligencie boli etnografi, ktorí na báze bývalého Národopisného výboru ÚV Csemadoku založili Národopisnú spoločnosť Maďarov v Československu (december 1989). O niečo neskôr vznikli: Spoločnosť materinského jazyka Maďarov v Československu a Maďarská vedecká spoločnosť v Československu (1990), ktorí vyvíjali vedecko-popularizačnú činnosť. Spoločnosť Mercurius vznikla v roku 1992 ako zoskupenie spoločenskovedných bádateľov (sociológov, jazykovedcov, demografov, právnikov a historikov) a realizuje dodnes výskumné projekty a vedecké konferencie. Známe sú jej okrúhle stoly a rokovania pod názvom Mercurius Műhelya edícia kníh MercuriusKönyvek. V roku 1996 vznikol Fórum inštitút spoločenských vied,⁴² ktorý sa postupne profiloval vo významnú vedecko-výskumnú ustanovizeň so samostatnými odbornými sekciami. V súčasnosti je prostredníctvom nich možné evidovať rôzne sociologické, historické, literárnovedné aj interetnické výskumy.⁴³ Ich výsledky prezentujú vo štvrtročníku - Fórum Társadalomtudományi Szemle (Fórum spoločenskovedné obzory), ktorého sú vydavateľom (vychádza od roku 1999).

Jazykovedci, ktorí predtým pôsobili v rámci skupiny Mercurius, resp. Jazykovej spoločnosti Maďarov na Slovensku, vytvorili v roku 2001 občianske združenie Gramma, ktorého úlohou bolo zabezpečiť organizačný rámec pre jazykový výskum Maďarov na Slovensku. Jazyková kancelária Gramma v Dunajskej Stredě⁴⁴ sa zaoberá teoretickým a empirickým výskumom. Vedecko-výskumnú činnosť v oblasti jazykového správania príslušníkov maďarskej menšiny na Slovensku realizujú aj jazykovedci, sociolingvisti, ktorí pôsobia napr. na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, Katedre maďarského jazyka a literatúry (spomenieme: I. Lanstyáka, L. Grendela, O. Mészarosa).

Ak by sme mali charakterizovať jednotlivé typy súčasne pôsobiacich maďarských inštitúcií pôsobiacich v treťom (mimovládnom) sektore na Slovensku, vrátane tých, ktoré sa zameriavajú na rozvoj kultúrnej a jazykovej identity maďarskej minority na Slovensku, mohli by sme vymedziť:

- organizácie na obhajobu záujmov maďarskej minority v Česko-Slovensku/na Slovensku;⁴⁵
- nadácie, občianske združenia a záujmové združenia;⁴⁶
- organizácie pôsobiace v medzinárodnom meradle, prekračujúce menšinový priestor;⁴⁷
- organizácie zamerané na školenie a vzdelávanie;⁴⁸
- vydavateľstvá, periodiká a časopisy;⁴⁹
- štátne a samosprávne inštitúcie pôsobiace v oblasti zachovania kultúrneho dedičstva, t.j. divadlá, múzeá, knižnice, regionálne archívy, kultúrne a osvetové strediská⁵⁰
- podnikateľská sféra.⁵¹

Napriek rôznym problémom (napr. organizačného, obsahového, finančného charakteru), s ktorými sa „obrodene“ aj novovzniknuté inštitúcie maďarskej menšiny museli vysporiadať (pred rokom 1989 fungovanie maďarských inštitúcií na Slovensku sa opieralo hlavne o štátne dotácie)⁵² a s ktorými aj v súčasnosti musia zvládať predovšetkým finančný zápas v snahe zachovať svoju existenciu, môžeme konštatovať, že inštitucionálna sieť, v ktorej prevahu tvoria kultúrne a vzdelávacie inštitúcie, je u maďarskej minority žijúcej na Slovensku dostatočne rozvinutá a dáva príslušníkom tejto minority veľké možnosti uplatnenia svojich záujmov a potrieb. To, do akej miery sú spokojní s ich fungovaním a poslaním, a tiež do akej miery sami participujú na ich využití, bude predmetom ďalšej časti tejto štúdie.

3. Empirický kontext problematiky

Po zmene režimu (1989) a uvoľnení vedeckovýskumného terénu na Slovensku sa začala venovať pozornosť aktuálnym spoločenskovedným otázkam, do ktorých sa radila aj otázka problematiky stavu etnickej identity a jej komponentov. Zo strany majoritnej - slovenskej, ale aj minoritných komunit (najmä maďarskej komunity ako najpočetnejšej minority na Slovensku) začal záujem o etnicky orientované výskumy z rôznych spoločenskovedných disciplín (sociológia, sociálna psychológia, sociolingvistika, etnológia, história a pod.), s cieľom získať aktuálne poznatky o myslení, cítení a dianí v národnostnom živote minorít. Takmer po dvadsiatich rokoch slovenská spoločnosť disponuje pomerne rozsiahlymi výskumnými zisteniami⁵³ objasňujúcimi problematiku etnickej identity, vrátane kultúrnej a jazykovej identity Maďarov žijúcich na Slovensku.

V súlade s vymedzením teoretického rámca problematiky kultúry a jazyka a ich chápaním vo vzťahu k etnickej/národnostnej kultúre a jazyka budeme následne venovať pozornosť výskumným zisteniam v uvedených sférach národnostného života maďarskej minority na Slovensku. Pritom sa sústredíme najmä na charakteristiku aktuálneho stavu týchto komponentov etnicity, t. j. po transformačných zmenách slovenskej spoločnosti roku 1989, ktoré sa budú opierať o výsledky výskumov realizovaných SvÚ SAV v Košiciach v rámci uvedenej minority (v rokoch 1990, 1992, 1995, 1998, 2004, 2007).⁵⁴

Spomínané výskumy boli interdisciplinárneho charakteru, aplikujúce predovšetkým sociologicko-sociálnopsychologické a historické metódy a prostriedky výskumnej práce. Boli prevažne širokokoncipované, s cieľom obsiahnuť problematiku v čo najširšom rozsahu. Mnohé z nich (zvlášť výskumy z roku 1990, 1995, 2004, 2007) podliehali kritériám reprezentatívnosti, tým, že splňali teritoriálne (zastúpenie oblastí so zastúpením uvedeného etnika), demografické (pohlavie, vek) a sociálne (vzdelanie) kritéria celej maďarskej komunity na Slovensku. Metódy a prostriedky použité na získanie údajov boli validné a splňali požiadavku reliability (spoľahlivosti). Z tohto dôvodu výsledky týchto výskumov môžeme de facto zovšeobecniť na celú populáciu maďarskej minority na Slovensku. V metodike výskumov mali patričné miesto aj indikátory, skúmajúce niektoré aspekty a faktory kultúrnej a jazykovej identity etnických minorít. Následne sa pokúsime prezentovať výskumné zistenia v naznačenej línii empirických indikátorov, a to v súhrnnej podobe.

Vnímanie a posudzovanie národnostnej/maďarskej kultúry

V súvislosti s vnímaním a posudzovaním maďarskej národnostnej kultúry medzi príslušníkmi/respondentmi maďarskej minority boli v spomínaných výskumoch aplikované rôzne empirické indikátory. Pre potrebu tejto štúdie vyberáme:

- uvedomovanie si etnicity;
- vnímanie stavu, prekážok a podmienok rozvoja národnostnej kultúry a tradícií;
- garancia práv v oblasti kultúry a jazyka;
- rozhodovanie v záležitostiach národnostnej kultúry;
- názory na kultúrnu a školskú autonómiu;
- účasť na kultúrnom živote a rozhodovanie v záležitostiach kultúry menšín;
- sledovanosť masmédií, čítanie národnostnej tlače;

Ukazovateľ uvedomenia a prežívania etnicity ako takej, vypovedá o tom do akej miery respondenti Maďari pociťujú hrdosť na svoju národnosť a aký je ich vzťah k jednotlivým sociálnym etnicky orientovaným spoločenstvám/skupinám (minorita, národ, štát a pod.) Tieto výsledky chápeme ako východiskový údaj, ktorý sám osebe naznačuje mieru kultúrnej a jazykovej identity príslušníkov maďarskej minority.

Z výsledkov skúmania uvedomenia a prežívania etnicity vyplynulo, že pre príslušníkov maďarskej národnosti je príznačná v súčasnosti vysoká miera hrdosti na svoju národnosť. Príslušníci maďarskej minority žijúcej na Slovensku deklarovali hrdosť na maďarskú národnosť. Posudzovali ju však v nižšej miere (v zmysle hodnotiacej škály) ako u seba, to znamená, že vo všeobecnosti sa domnievajú, že miera ich osobnej hrdosti na maďarskú národnosť je vyššia ako u ostatných príslušníkov maďarskej minority. Z hľadiska prežívania etnicity vo všeobecnosti nepociťujú, že ich správanie a konanie, ani správanie a konanie iných voči nim je v každodennom živote ovplyvňované ich národnosťou.

Z hľadiska vzťahu/príslušnosti k jednotlivým sociálnym útvarom (rodina, maďarská minorita, slovenský národ, maďarský národ, SR, MR) vyplynulo, že svoju príslušnosť k rodine a k veľkým spoločenstvám vnímajú veľmi silne, zvlášť k svojej minorite, materskému národu a k Maďarskej republike. Poradie jednotlivých spoločenstiev podľa vnímanej intenzity príslušnosti k nim je rovnaké, keď ju vnímajú u svojej osoby a keď u príslušníkov svojej minority; najsilnejšie je posudzovaná príslušnosť k rodine a je predpokladaná aj v budúcnosti (o 30 rokov).

Maďari sú pomerne silne presvedčení, že pre rozvoj menšín sú v súčasnosti vytvorené vhodné podmienky prevažne v kultúrnej oblasti (dominantná hodnotenie - skôr áno), v oblasti školskej a politickej vyjadrujú menšiu spokojnosť.

Za najväčšiu prekážku rozvoja etnickej identity príslušníkov maďarskej menšiny v súčasnosti považujú nedostatok financií pre národnostnú kultúru a školstvo, potom nasledujú: národnostná politika štátu, nedostatok národnostných škôl, nepoužívanie materinského jazyka, prejavy nacionalizmu, národnostne zmiešané manželstvá.

Pri zisťovaní názorov na potrebu rozvoja tradícií, kultúry a jazyka maďarskej minority aj v budúcnosti - vzhľadom na integrovanie sa do slovenskej spoločnosti, respondenti Maďari jednoznačne deklarovali túto potrebu.

Na rozvoj úrovne kultúrnej identity príslušníkov národnostných menšín podľa nich najviac vplyvajú: používanie materinského jazyka v rodine, šírenie kultúrnych tradícií v rodine, čítanie kníh v menšinovom jazyku.

Uplatňovanie práv národnostných menšín na Slovensku v konkrétnom živote predstavuje širokú paletu oblastí. Vo výskumoch sme sústredili pozornosť na hodnotenie uplatňovania týchto práv v kultúre, pri šírení a prijímaní informácií v materinskom jazyku, vo vzťahu k združovaniu sa v národnostných združeniach, pri zakladaní a udržiavaní vzdelávacích a kultúrnych inštitúcií, pri vzdelávaní sa v materinskom jazyku a pri zúčastňovaní sa na riešení vecí týkajúcich sa svojej menšiny.

Vo všeobecnosti uplatňovanie všetkých uvedených práv respondenti hodnotili na nadpriemernej úrovni (v zmysle posudzovanej škály to znamenalo: skôr áno), pričom najväčšiu spokojnosť vyjadrili s uplatňovaním práva vzdelávania vo svojom materinskom jazyku. V menšej miere vyjadrujú spokojnosť s možnosťami zakladania a udržiavania svojich vzdelávacích a kultúrnych inštitúcií a s právom zúčastňovania sa na riešení vecí týkajúcich sa svojej minority. V dôsledku už naznačených zmien a predovšetkým finančných problémov, s ktorými v súčasnosti kultúrne (aj vzdelávacie) inštitúcie zápasia je tento názor prirodzený.

Rozvoj kultúry národnostných menšín je podmienený rôznymi faktormi (právnymi, ekonomickými, sociálnymi, masmédiami a pod.). V tejto súvislosti je veľmi dôležitou otázkou, kto má rozhodovať (aj s určitými právnymi dôsledkami) o národnostnej kultúre na Slovensku. Podľa príslušníkov maďarskej minority rozhodovať v záležitostiach kultúry menšín na Slovensku má predovšetkým zainteresovaná menšina a potom príslušná miestna samospráva.

To sa odzrkadľuje aj v ich presvedčení, že na ich sídelnom území mali by mať možnosť vytvorenia kultúrnej a školskej autonómie.

Účasť na kultúrnom živote svojej minority respondenti Maďari potvrdzujú vo veľkej miere; vo vzťahu k ďalším minoritám na Slovensku - v najväčšej miere, čo však môže byť dôsledkom aj rozvinutej siete maďarských kultúrnych inštitúcií.

Zo skúmania sledovateľnosti masmédií a tlače vyplynulo, že Maďari najčastejšie sledujú televízne kanály (v poradí): zahraničné stanice, národnostné vysielanie, Markíza; počúvajú rozhlasové stanice: národnostné vysielanie, Expres, Fun radio; z tlače najčastejšie čítajú: národnostnú tlač, Sme, Plus 7 dní.

Celkovo analýza pôsobenia masmédií vo vzťahu k národnostnej príslušnosti respondentov poukazuje na to, že pozornosť Maďarov je sústredená predovšetkým na národnostné médiá, a to tak v prípade televízie, ako aj rozhlasu a tlače.

Jazykovo-komunikačné správanie Maďarov na Slovensku

V súvislosti s jazykovým správaním príslušníkov/respondentov maďarskej minority na Slovensku boli vo vyššie uvedených výskumoch zastúpené, okrem iného, aj tieto ukazovatele:

- identifikácia materinského jazyka (respondent a jeho rodina);
- jazykovo-komunikačnú znalosť jazyka majority a minority;⁵⁵
- spokojnosť so znalosťou majoritného a minoritného jazyka;
- názory na zdokonaľovanie majoritného jazyka;
- jazyková orientácia a komunikácia v situačnom kontexte;
- maďarský materinský jazyk ako hodnota;
- úloha rodina pri uchovávaní materinského jazyka.

Z výsledkov skúmania identifikácie materinského jazyka u respondentov Maďarov sa stretávame s vysokou identifikáciou minoritného/maďarského jazyka. Vo veľkej miere aj u svojich partnerov deklarovali uvedený jazyk ako ich materinský jazyk. To naznačuje vysoký emocionálny vzťah k „svojmu“ etniku a zároveň vysoký stupeň endogamie. Pohlavie ani vek partnera pritom nedeterminuje identifikáciu materinského jazyka.

Trojgeneračné zmeny v identifikácii materinského jazyka sú stabilné, keď generačne nedochádza k výraznejšiemu posunu identifikácie materinského jazyka. Zaznamenávame u nich len mierny pokles komunikácie v jazyku minority v trojgeneračnej línii (s deťmi ešte takmer v 90%-om zastúpení).

Príslušníci maďarskej minority podľa vlastného vyjadrenia disponujú dobrou komunikačnou znalosťou slovenčiny a ešte lepšou znalosťou maďarčiny, keď hovorovú podobu slovenského jazyka ovládajú podľa nich na vyššej ako priemernej úrovni, ale maďarský jazyk takmer na veľmi dobrej úrovni (v zmysle posudzovanej škály). Avšak príslušníkom svojej minority prisudzujú nižšiu mieru znalosti slovenčiny aj jazyka svojej minority ako sebe samým. Vek nemôžeme označiť za faktor ovplyvňujúci znalosť maďarského ani slovenského jazyka u respondentov maďarskej národnosti. Celkovo, z hľadiska ovládania jazyka majority a jazyka minority, výsledky naznačujú bezproblémovú vzájomnú komunikáciu na oboch stranách - vo vzťahu majorita vs minority (komunikácia v slovenčine), resp. vo vnútri minority (komunikácia príslušným jazykom minority). Na druhej strane, výpovede respondentov Slovákov na jazykovú znalosť slovenčiny u príslušníkov maďarskej národnosti sú kritickejšie, predovšetkým u zástupcov mladšej slovenskej generácie. Tí im prisudzujú len priemernú znalosť slovenčiny. O znalosti maďarčiny v kruhu minority sa však vyjadrujú pozitívne, hodnotiac ich na úrovni dobrého ovládania.

S mierou ovládania všetkých troch podôb maďarského jazyka (hovorová, písaná, čítaná) sú celkovo spokojní, v čítanej podobe veľmi spokojní. Menšiu mieru spokojnosti (hoci stále na nadpriemernej úrovni spokojnosti) vyjadrili so znalosťou slovenčiny, keď najmenšiu mieru spokojnosti vyjadrili s jej znalosťou v písanej podobe, potom nasledovala písaná a nakoniec najvyššiu spokojnosť potvrdili na komunikačnej úrovni hovorovej slovenčiny.

So zdokonaľovaním slovenského jazyka však viac súhlasia ako nesúhlasia. Väčšina si myslí, že je to potrebné, nie je to zbytočné a rozhodne by to mali realizovať. Pri hodnotení názoru, či to aj chcú, resp. nechcú, sa stretávame s bipolárnymi názormi, keď maďarská komunita je v názore na tento problém rozpoltená.

Z troch identifikujúcich kategórií respondentov v komunikačnom styku a prostredí: respondenti s orientáciou na slovenský jazyk, t. j. používajúci vo vybranej komunikačnej situácii len alebo prevažne slovenský jazyk; respondenti so symetrickým bilingvizmom (približne rovnaké používanie oboch jazykov); respondenti s orientáciou na minoritný jazyk, t. j. používajúci v danej komunikačnej situácii len alebo prevažne jazyk svojej minority vyplynulo, že dominuje skupina s orientáciou na minoritný jazyk, a to predovšetkým v rodinnom kruhu.

Hoci generačne, s deťmi a s vnúčatami komunikácia s orientáciou na jazyk maďarskej minority mierne stúpa podiel bilingválnej komunikácie, celkovo u respondentov - Maďarov môžeme v tomto smere hovoriť o relatívne stabilnej situácii. Zaznamenávame len mierny pokles komunikácie v jazyku minority v trojgeneračnej línii, prevažuje dominancia minoritného jazyka ako komunikačného prostriedku.

Vo verejnom prostredí: na pracovisku, na ulici, v obchodoch komunikujú prevažne maďarsky menej bilingválne; v úradoch najviac slovensky, menej bilingválne.

Približne rovnako ako u seba posudzujú mieru komunikácie na verejnosti u príslušníkov svojho etnika s tým rozdielom, že komunikácia v jazyku minority v jednotlivých komunikačných oblastiach je podľa nich aplikovaná v menšom meradle.

Celkovo je z výsledkov skúmania ukazovateľa jazykovej preferencie evidentné, že v oboch sférach komunikácie (v privatej aj verejnej sfére) u respondentov Maďarov dominuje používanie maďarského jazyka pred slovenským jazykom. Pritom preferencia výlučne maďarského jazyka je viac príznačná v rodinnom prostredí ako na verejnosti. Na verejnosti, napriek dominancii maďarčiny ako komunikačného jazyka, sa sporadicky, vo väčšom, či menšom rozsahu objavuje aj komunikácia v slovenskom jazyku. Predovšetkým pri styku s úradnými záležitosťami respondenti deklarovali nevyváženú komunikáciu, s dominanciou raz jedného, raz druhého jazyka, alebo vyváženú komunikáciu - v oboch jazykoch.

Zo zisťovania hierarchie hodnôt vyplynulo, že respondenti maďarskej národnosti za najväčšiu hodnotu považujú rodinu, potom nasleduje zamestnanie, na treťom mieste je sloboda, na štvrtom národnosť a zhodne na piatom mieste sa umiestnili materinský jazyk a vzdelanie, na „poslednom“ (hoci je tiež pre nich silnou hodnotou) mieste je vierovyznanie.

V súvislosti s ukazovateľom „materinský jazyk ako hodnota“ a demografickými ukazovateľmi - pohlavím a vekom sa potvrdilo, ženy materinskému jazyku ako hodnote prisudzujú väčší význam ako muži. Vek

môžeme tiež označiť za diferenciálny činiteľ pri hodnotení pozície materinského jazyka. Z výsledkov analýz vyplynulo, že je to predovšetkým mladá generácia, ktorá materinskému jazyku pripisuje väčší význam ako respondenti ostatných vekových kategórií. Tieto údaje len potvrdzujú vysokú identifikáciu sa s materinským jazykom a predikujú záujem o jeho zachovanie predovšetkým zo strany mladej populácie uvedenej minority.

V hierarchii naznačených faktorov uchovávaného materinského jazyka, za ktoré je možné považovať najmä: národné tradície a historickú pamäť, kultúru minority, materinský jazyk, vzdelávanie v materinskom jazyku, rodinné kontakty, sa na prvom mieste umiestnilo uchovávanie materinského jazyka. Musíme však podotknúť, že aj ostatné faktory sú vysoko hodnotené, čo znamená, že ich bezvýhradne považujú za veľmi dôležité faktory ovplyvňujúce život a etnicitu príslušníka minority.

Úloha rodiny pri upevňovaní národnostného citenia svojich členov je nesporná. Z použitých potenciálnych faktorov (národné tradície a história; národnostná kultúra; materinský jazyk; vzdelávanie v materinskom jazyku; rodinné kontakty a väzby) za najdôležitejšiu úlohu rodiny respondenti Maďari označili uchovávanie materinského jazyka. A hoci aj ostatné faktory podľa nich zohrávajú významnú úlohu, dominantné postavenie materinského jazyka potvrdzuje skutočnosť, že ostáva pre nich vysokou kultúrnou aj emocionálnou hodnotou.

Sumarizácia a záver

V tejto kapitole boli prezentované poznatky o problematike kultúry a jazyka so špecifickým zreteľom na národnostnú (maďarskú) kultúru a maďarský (materinský) jazyk u príslušníkov maďarskej minority žijúcej prevažne v južných oblastiach Slovenska v troch interpretačných líniách, ktoré predstavovali tri nosné časti predkladaného materiálu.

V rámci teoretickej časti boli načrtnuté východiská chápania a skúmania problematiky kultúry a jazyka s prepojenosťou na etnickú kultúru, kultúrnu a jazykovú identitu.

V časti - reálny kontext problematiky - poukazovala na aktuálny stav rozvoja inštitucionálnej siete a podmienok rozvoja maďarskej kultúry a maďarského jazyka.

V časti - empirický kontext problematiky - boli sumarizované základné výskumné zistenia z celého radu výskumov, ktoré SvÚ SAV realizoval po zmene politického režimu a demokratizácie slovenskej spoločnosti (1989). Prezentoval predovšetkým tie výskumné zistenia, ktoré sa týkali percipovania a posudzovania otázok zameraných na konkretizáciu problematiky kultúry a jazyka, a to príslušníkmi/respondentmi maďarskej minority na Slovensku.

Cieľom bolo aplikovať viacaspektový prístup a poskytnúť tak komplexnejší obraz uvedenej problematiky. Takýto prístup zároveň umožňuje „zasadenie“ prezentovaných empirických zistení do predloženého teoretického a reálneho kontextu problematiky, t. j. charakterizovať maďarskú minoritu v rámci teoretických vymedzení problematiky a poukázať na vnímanie úrovne a posúdenie stavu aktuálnej inštitucionálnej základne kultúry a jazyka samotnými príslušníkmi maďarskej minority ako recipientmi kultúry a používateľmi slovenského či maďarského jazyka v bilingválnom prostredí.

Celkovo, na základe spomínaného prepojenia a súvislostí troch foriem (kontextov) analýz, môžeme konštatovať nasledovné skutočnosti.

Po zmene režimu u maďarskej minority na Slovensku dochádza k zintenzívneniu boja za uchovanie etnickej (národnostnej) identity a kultúrnej plurality. Z výsledkov novodobých empirických výskumov vyplynulo, že maďarská minorita na Slovensku disponuje vysokou mierou etnickej/maďarskej národnostnej identity. Príslušníci uvedenej menšiny sa veľmi silne identifikujú nielen v prípade osobnej/individuálnej etnickej identity (silné vnímanie a prežívanie etnicity - som Maďar), ale aj na úrovni sociálnej/skupinovej identity (intenzívny vzťah a pocit príslušnosti k maďarskej minorite, maďarskému národu a Maďarskej republike). Celkovú etnickú charakteristiku tejto minority posilňuje aj blízkosť materského štátu, resp. národa, s ktorými po zmene režimu sa hospodárske, kultúrne aj duchovné väzby ešte viac zintenzívňovali.

Charakteristickým rysom súčasného vývoja uvedenej minority je dôraz na maďarskú superkultúru, v rámci ktorej dochádza k rozvoju maďarskej miestnej subkultúry. Prostredníctvom nej sa zosilňuje ich pocit spolupatričnosti k minoritnému spoločenstvu (aj k materskému národu a štátu), ktoré sa podieľa na jej utváraní. Celkovo, obyvateľstvo maďarskej národnosti na Slovensku sa cíti byť kultúrnou súčasťou

maďarského národa.

V súvislosti so spoznávaním kultúry maďarskej minority a jeho uplatňovaním v každodennom živote sa na Slovensku realizuje výskum v distributívnom zmysle na úrovni slovenskej národnej kultúry a subkultúry maďarskej minority (aj iných minorít), ktoré je možné identifikovať v čase a priestore, a ktorý akceptuje fakt kultúrneho pluralizmu a metodologicky sa opiera o zásadu kultúrneho relativizmu, t. j. ku kultúre maďarskej minority pristupuje ako kultúre predstavujúcej jedinečné a unikátne konfigurácie artefaktov, ideí, noriem, modelov, inštitúcií a kultúrnych vzorov. Tá vystupuje ako relatívne autonómny systém s vlastnou organizáciou a špecifickým obsahom.

Maďarská minorita na Slovensku sa stretáva s dvomi superkultúrami a miestnymi subkultúrami (slovenskou a maďarskou). Z toho hľadiska je pre nich príznačná dvojitá kultúrna valencia a môžeme ho identifikovať ako bikultúrne spoločenstvo. Vzhľadom však na pôsobenie rôznych faktorov etnického charakteru (silná miera etnického uvedomenia, dominancia maďarského materinského jazyka, rozvinutá sieť kultúrnych a školských ustanovizní atď.), demografického charakteru (početnosť), geografického charakteru (kompaktnosť osídlenia, blízkosť materského národa a pretrvávajúce kontakty s ním), historického charakteru (dlhoročné spolužitie s materským národom), sociálneho charakteru (udržiavanie rodinných väzieb, etnická endogamia) a iných faktorov sa u nich prejavujú známky tzv. asymetrickej bikultúrnosti, s dominanciou kulturémov charakteristických pre maďarskú superkultúru. Ide teda u nich o stav etnokultúrneho pretrvávania, keď sa pridŕžavajú kultúrneho imania nadobudnutého v pôvodnej domovine – čiže v uchovávaní prejavov pôvodnej etnicity a ich špecifických znakov.

Pri skúmaní kultúrnej orientácie a uplatňovaní kultúrnych prvkov v každodennom živote príslušníkov maďarskej minority môžeme konštatovať, že v ich rodinách sa dlhodobo na medzigeneračnej úrovni realizuje transfer maďarskej kultúry.

Z výsledkov empirických výskumov realizovaných SvÚ SAV v Košiciach vyplynulo, že rozvoj maďarskej minority ako etnického spoločenstva je úzko spätý so zachovaním a rozvojom jej kultúry, tradícií a predovšetkým jej jazyka, ktorý vo vysokej miere podmieňuje aj rozvoj kultúry a tradícií. Na druhej strane kultúra a tradície vytvárajú priestor pre realizáciu a zachytenie jazykových prvkov. Uvedené atribúty sú u príslušníkov maďarskej minority úzko prepojené vytvárajúce jednotu života tejto národnostnej menšiny.

Východiskový metodologický rámec skúmania jazykového správania maďarskej minority na Slovensku sa opiera o prístup skúmania maďarského (ale aj slovenského jazyka) ako sociálno-komunikačného systému, ktorý je odrazom reálnej rečovej situácie najmä v privátnej a verejnej sfére.

V jazykovo-komunikačnom správaní maďarskej minority môžeme vidieť prejavy nevyváženého bilingvizmu. Z empirických výskumov vyplynulo, že dôležitú úlohu u nich zohráva materinský (maďarský) jazyk, ktorý je v ich prípade základným etnoidentifikačným a etnointegračným prvkom, cez ktorý si predovšetkým uchovávajú vysoký stupeň etnickej identity. Ide u nich teda o dominanciu maďarského jazyka ako jazykovo-komunikačného prostriedku na obidvoch úrovniach komunikácie – vo formálnej aj neformálnej sfére. Maďarský jazyk, napriek výraznej odlišnosti od slovenčiny, uprednostňujú aj v kontakte so Slovákami, s ktorými žijú v národnostne zmiešaných oblastiach a ktorí si maďarský jazyk tiež osvojili. Komunikácia v slovenčine (podľa ich vlastného vyjadrenia) sa obmedzuje na nevyhnutné komunikačné situácie a sami nie sú spokojní s mierou jej ovládania. Na jednej strane tak jazyk výrazne diferencuje túto minoritu od slovenského spoločenstva, na druhej strane je to práve ten komponent etnicity, ktorý je rozhodujúci pri upevňovaní a rozvíjaní maďarskej národnostnej identity.

V súvislosti s empirickými poznatkami o úlohe materinského jazyka pri upevňovaní etnicity maďarskej minority sa potvrdilo, že maďarskému materinskému jazyku pripisujú rozhodujúcu úlohu, čo potvrdzujú aj prejavy vysokej jazykovej homogenity – uplatňovanie maďarského jazyka v súčasných rodinách maďarskej komunity na Slovensku.

Z analýz poukazujúcich na súčasný stav inštitucionálnej základne kultúry maďarskej minority vyplynulo, že táto minorita sa aktívne zapojila do budovania „vlastnej“ občianskej spoločnosti (v rámci slovenskej občianskej spoločnosti) a začala intenzívne rozvíjať tretí sektor. V súčasnosti disponuje sieťou kultúrnych ustanovizní, zväzov, spolkov (reorganizovaných, ale aj novoetablovaných) a vlastných vedecko-výskumných inštitúcií, ktoré umožňujú uplatňovanie ich kultúrneho vyžitia a realizáciu jazykových aktivít vrátane publikačnej činnosti, ako aj realizáciu výskumov národnostného života Maďarov na Slovensku (vrátane poznatkov o jazykovom a rečovom správaní). S ich rozsahom a disponibilitou (kompetenčné práva, finančné podmienky) však príslušníci uvedenej minority vyjadrujú

istú mieru nespokojnosti a v snahe ďalšieho upevňovania svojej kultúrnej a jazykovej identity sa snažia o elimináciu negatívnych vplyvov pri ich pôsobení a podporujú ich ďalší rozvoj.

Na záver, v súvislosti s charakteristikou aktuálneho stavu maďarskej národnostnej kultúry a maďarského jazyka u príslušníkov maďarskej minority na Slovensku a stavom ich kultúrnej a jazykovej identity, môžeme konštatovať, že je pre nich príznačné:

- ustálený kultúrny systém s orientáciou na maďarskú kultúru (v rámci civilnej sféry),
- fungovanie vlastnej vedeckovýskumnej základne podporujúcej rozvoj maďarskej kultúry a maďarského jazyka,
- pretrvávajúci záujem o uspokojovanie národnostných kultúrnych záujmov a potrieb,
- vnímanie materinského/maďarského jazyka ako významnej životnej hodnoty,
- preferencia maďarského jazyka v komunikácii, zvlášť v privátnej sfére, ale aj v spoločenskom živote.

Medzi determinujúce faktory, ktoré uvedenú kultúrnu a jazykovú charakteristiku maďarskej minority dopĺňajú a ešte viac znásobujú, môžeme zaradiť:

- silná emocionálna a kultúrna viazanosť k Maďarskej republike,
- priaznivé demografické ukazovatele,
- kompaktnosť osídlenia a celkovo vyvážený charakter maďarských lokalít,
- vysoký súlad v údajoch o počte podľa ukazovateľa - národnosť a materinský jazyk,
- zachovanie etnickej/maďarskej identity, silné národnostné povedomie,
- etnická endogamia,
- rozvinutý národnostný školský systém,
- existencia vlastnej politickej reprezentácie.

Uvedené črty/charakteristiky maďarskej minority, chápané ich v komplexnosti pôsobenia, možno považovať za stabilizujúce, ktoré pozitívne pôsobia na prejavy a konštrukciu etnickej identity Maďarov na Slovensku a vedú k upevňovaniu maďarskej etnickej identity.

O maďarskej minorite na Slovensku môžeme teda v súčasnosti hovoriť ako o najpočetnejšej minorite na Slovensku s vysokým statusom a výraznou skupinovú vitalitou, keď v hierarchii medziskupinových vzťahov (slovenská majorita vz. maďarská minorita, maďarská minorita vz. ostatné minority na Slovensku navzájom) zastáva výraznú pozíciu. Svedectvom skupinovej vitality maďarskej minority je, okrem iného, fungujúca inštitucionálna báza maďarskej národnostnej kultúry a vedy, prostredníctvom ktorých táto minorita a uspokojuje svoje záujmy a potreby v oblasti kultúry, umenia a vedeckého života.

Poznámky:

¹ Skrátaná verzia tejto práce je publikovaná v kolektívnej monografii: ŠUTAJ, Š. a kol.: Maďarská menšina na Slovensku po roku 1989. Prešov : Universum, 2008.

² Štúdiá bola pripravená v rámci projektu č. APVV-51-047505 Maďarská menšina na Slovensku v procese transformácie spoločnosti po roku 1989.

³ GOODENOUGH, W. H.: Cultural Anthopology and Linguistics. In: GARVIN, P. L. (Ed.): Report of the Seventh Round Table Meeting on Linguistics and Language Study. Washington, DC : Georgetown University Press, 1957, s. 167.

⁴ Pri antropologickom poňatí kultúry sa stretávame s nejednotnosťou v používaní pojmu sociálnej a kultúrnej antropológie v Amerike a v Európe. Tradičná klasifikácia rešpektuje, že sociálna antropológia sa rozšírila na území V. Británie a v Európe. Oproti tomu s kultúrnou antropológiou sa stretávame zvlášť v USA. (rozdiely pozri SOUKUP, V.: Přehled antropologických teórií kultúry. Praha : Portál, 2000, s. 22).

⁵ SOUKUP, V.: Přehled antropologických..., s. 7.

⁶ MAŘÍKOVÁ, H. - PETRUSEK, M. - VODÁKOVÁ, A.: Velký sociologický slovník. I. a II. díl. Praha : Karolinum, 1996, s. 551.

⁷ BOTÍK, J.: Etnokultúrne procesy v podmienkach etnického rozdelenia. Slovenský národopis 43, 1995, s. 431.

⁸ Staszczak, Z. (Ed.): Słownik etnologiczny. Terminy ogólne. Warszawa-Poznań, 1987, s. 16 - 19.

⁹ SLAVKOVSKÝ, P.: Slovenské minority v strednej a juhovýchodnej Európe. In: V službách etnografie (A néprajztudomány szolgálatában). Békešská Čaba, 2004, s. 153.

¹⁰ BOTÍK, J.: Etnokultúrne procesy...

¹¹ Bližšie: DIVIČANOVÁ, A.: Jazyk, kultúra, spoločenstvo. Etnokultúrne zmeny na jazykových ostrovoch v Maďarsku. Békešská Čaba - Budapešť, 1999.

¹² Domnievame sa, že ide o obojstrannú záležitosť, keď bez iniciatívy a záujmu samotných príslušníkov minority na jednej strane a bez vytvorenia vhodných sociálnych, legislatívnych a ekonomických podmienok, zainteresovania majoritnej spoločnosti a materskej krajiny na strane druhej, tento proces záchranu nemá veľké perspektívy.

¹³ DIVIČANOVÁ, A.: Národnostná kultúrna autonómia a kultúrna typológia európskych menšín so zreteľom na Slovákov v Maďarsku. In: ANDÓ, Gy. - EPERJESSY, E. - GRIN, I. - KRUPA, A.: A nemzetiségi kultúrák az ezredfordulón (esélyek, lehetőségek, kihívások). Békéscsaba - Budapest : Magyar néprajztársaság, 2001, s. 75 - 76.

¹⁴ MURPHY, R. F.: Úvod do kulturní a sociální antropologie. Praha : Slon, 1998, s. 38.

¹⁵ BOGOCZOVÁ, I.: K jazykové a kulturní rozpolcenosti menšín. In: ŠRAJEROVÁ, O. (Ed.): Národnostní menšiny na přelomu tisíciletí. Opava : SÚ SZM, 2002, s. 229.

¹⁶ ONDREJOVIČ, S.: Sociolingvistické aspekty jazykovedného výskumu na Slovensku. Sociolinguistica Slovaca. Bratislava : Veda, 1995, s. 10.

¹⁷ KISS, J.: Társadalom és nyelvhasználat. Budapest : Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002, s. 69.

¹⁸ Enklávne jazykyje termín odvodený od pojmu enklávne spoločenstvo. Chápeme ho ako skupinu ľudí, žijúcich v určitom priestore, na určitom - menšom území, lokalite, ktorá je obklopená územím iného spoločenstva. V takom zmysle môžeme na Slovensku hovoriť napr. o enklávnej maďarčine a enklávnej ukrajinčine atď. V prípade obidvoch minorít existujú lokality, obce, mestá so sídelným zastúpením tohto obyvateľstva, ktorí komunikujú enklávnym jazykom. Obsahovou náplňou napr. maďarskej enklávy, ako každej inej národnej, etnickej, kultúrnej a pod. enklávy, je zakotvenosť v kompaktnom zoskupení maďarského obyvateľstva mimo územia maďarského národného spoločenstva, ktoré vzniklo buď:

- administratívnym zásahom, resp. zmenou štátnych hraníc (ako v prípade maďarskej enklávy),

- presídlením obyvateľstva na nové územie, pričom ho obkolesuje iný jazyk alebo jazyky.

¹⁹ DUDOK, M.: Pulzačné vektory enklávnej slovenčiny. In: UHRINOVÁ, A. - ŽILÁKOVÁ, M. (Eds.): Slovenčina v menšinovom prostredí., Békešská Čaba : VUSM, Mozi nyomda Bt, 2004, s. 34.

²⁰ LANSTYÁK, I.: Maďarčina na Slovensku - štúdia z variačnej lingvistiky. Sociologický časopis, 38, 4, 2002.

²¹ Bližšie o kolektívnej/menšinovej dvojazyčnosti a jej jazykových následkoch napr. LANSTYÁK, I.: Diglossia és kettősnyelvűség. Kétnyelvűség, 1/1, 1993, s. 5 - 21; LANSTYÁK, I.: Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között. Regio, Kisebbségtudományi szemle, 4, 1994, s. 90 - 115; LANSTYÁK, I.: A magyar nyelv Szlovákiában. Budapešť - Bratislava : MTA Kisebbségkutató műhely, Kalligram, 2000, 368 s.; LANSTYÁK, I.: Maďarčina na Slovensku - štúdia z variačnej lingvistiky. Sociologický časopis, 38, 4, 2002, s. 409 - 427; LANSTYÁK, I.: K niektorým otázkam bilingválnej komunikácie. In: UHRINOVÁ, A. - ŽILÁKOVÁ, M. (Eds.): Slovenčina v menšinovom prostredí.

Békešská Čaba : VÚSM, Mozi nyomda Bt, 2004, s. 411 - 429.

²² ŠTEFÁNIK, J.: Jazyková kompetencia bilingvistov. In: Bilingvizmus (minulosť, prítomnosť, budúcnosť). Bratislava : FF UK, 2002, s. 65.

²³ MAŘÍKOVÁ, H. - PETRUSEK, M. - VODÁKOVÁ, A.: Velký sociologický..., s. 458 - 459.

²⁴ SKUTNABB-KANGAS, T.: Menšina, jazyk, rasizmus. Bratislava : 2000, s. 62.

²⁵ DIVIČANOVÁ, A.: Jazyk, kultúra..., s. 203.

²⁶ GÖNCZ, Á.: Dvojitá identita. OS, 9, 1998, s. 20.

²⁷ S analýzami tohto druhu sa stretávame zvlášť po spoločenských zmenách v roku 1989 zo strany majoritnej/slovenskej, ale aj minoritnej/maďarskej vedeckej obce. Najnovšie komplexne rozoberá problematiku zmien a súčasného stavu v oblasti národnostnej kultúry na Slovensku publikácia Maďari na Slovensku, a to Od zmeny režimu po vstup do EU (1989 - 2004) Fórum inštitút pre výskum etnických menšín, Šamorín, 2008, 502s.

²⁸ Podľa príslušníkov maďarskej menšiny však išlo o obmedzenie rozvoja maďarskej národnostnej kultúry, vzhľadom na ich stav pred rokom 1918 aj vzhľadom na uplatňovanie národnostnej politiky v rámci bývalého politického režimu. (LANSTYAK, I.: A magyar nyelv Szlovákiában. Budapešť - Bratislava : MTA Kisebbségkutató múhely, Kalligram, 2000, s. 89).

²⁹ Bližšie pozri napr. TÓTH, K.: Vývoj systému inštitúcií maďarskej menšiny. In: FAZEKAS, J. - HUNČÍK, P. (Eds.): Maďari na Slovensku (1984 - 2004), Šamorín : Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, s. 267. VARGA, S.: Csemadok. In: FAZEKAS, J. - HUNČÍK, P. (Eds.): c. d., s. 432 - 437.

³⁰ V roku 2004 mal Csemadok 450 miestnych organizácií a 56 tisíc členov. Új Szó, 28. 2. 2004, s. 8; TÓTH, K.: Vývoj systému inštitúcií..., s. 268.

³¹ Najcharakteristickejším znakom skúmaného obdobia je skutočnosť, že medzi politickými a občianskymi aktivitami je ťažké nájsť hranicu, keďže novozaložené zoskupenia, vrátane politických hnutí, zastupovali aj občianske záujmy a hodnoty. A naopak, zoskupenia typu občianskych združení (napr. Csemadok, Fórum pedagógov) sa zaoberali aj politickými úlohami, reprezentáciou a obhajobou záujmov. (TÓTH, K.: Vývoj systému..., s.271).

³² Bližšie: Homišinová, M. - Šutaj, Š.: Maďarská menšina v procesoch spoločenskej transformácie. In: ZELOVÁ, A. a kol: Minoritné etnické spoločenstvá na Slovensku v procesoch spoločenských premien. Bratislava : Veda, 1994, s. 71 - 99.

³³ Pred parlamentnými voľbami v roku 1998 došlo k zlúčeniu troch maďarských politických strán - Maďarského kresťansko-demokratického hnutia, Spolužitia a Maďarskej občianskej strany do jedného politického subjektu s názvom Strana maďarskej koalície. (Bližšie o maďarských politických stranách napr. Homišinová, M. - Šutaj, Š.: Maďarská menšina...; GABZDILOVÁ, S. - SÁPOSOVÁ, Z.: Maďarská menšina na Slovensku - pohľad do minulosti a súčasný stav. In: ŠUTAJ, Š. (Ed.): Národ a národnosti. Stav výskumu po roku 1989 a jeho perspektívy. Prešov : Universum, s. 117 - 125.)

³⁴ TÓTH, K.: Vývoj systému..., s. 271.

³⁵ KULCSAR, M. et al.: Útikalauz kezdő civil szervezetek számára. Dunajská Streda : Lilium Aurum - Informačné centrum Fórum, 2002, s. 120 - 122.

³⁶ LAMPL, Zs. - TÓTH, K.: A szlovákiai magyar kulturális kataszter jellemzői. Fórum inštitút pre výskum menšín, Archív rukopisov, 2004.

³⁷ www.foruminstitut.sk

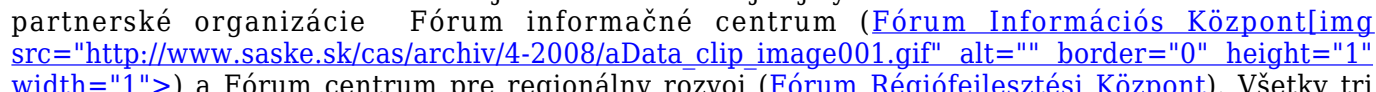
³⁸ Konzistencia v štatistických údajoch pritom neznamená doslovné „krytie“ obidvoch ukazovateľov, to znamená, že vo veľkej miere sú obidva ukazovatele v súlade, navzájom vysoko korešponujú.

³⁹ Celkovo v roku 1991 si maďarský materinský jazyk priznalo 556 447 občanov maďarskej národnosti,

v roku 2001 to bolo 507 220 občanov maďarskej národnosti. Mierny pokles v údajoch môže byť aj prejavom tzv. štatistickej asimilácie. (ŠUTAJ, Š. (Ed.): *Národ a národnosti na Slovensku v transformujúcej sa spoločnosti - vzťahy a konflikty*. Prešov : Universum, s. 94) Bližšie o etnických charakteristikách maďarskej minority na Slovensku. (HOMIŠINOVÁ, M.: *Magyarországi szlovákok és szlovákiai magyarok. Empirikus elemzés a nemzeti identitás szerkezetéről*. In: *Társadalomtudományi Szemle* 1, 2008, s. 77 - 94; HOMIŠINOVÁ, M.: *Slováci v Maďarsku a Maďari na Slovensku - Teoreticko-empirická analýza konštrukcie etnickej identity*. *Človek a spoločnosť*, 11, 2008, 2; HOMIŠINOVÁ, M.: *Percepcia sociálnej identity Slovákmí v Maďarsku a Maďarmi na Slovensku (komparatívna empirická analýza)*. *Sociológia*, 40, 5, 2008c, s. 453 - 486.)

⁴⁰ ŠUTAJ, Š.: *Maďarská menšina v slovenskej politike po roku 1989*. In: Šutaj, Š. (Ed.): *Národnostná politika na Slovensku po roku 1989*. Prešov : Universum, 2005, s. 95; ŠUTAJ, Š.: *Etnicita - napätia a konflikty v slovenskej spoločnosti*. In: ŠUTAJ, Š. (Ed.) *Národ a národnosti na Slovensku v transformujúcej sa...*, s. 9)

⁴¹ LISZKA, J.: *Inštitucionálne zázemie vedy a výskumu, vedecký život a vedecká literatúra*. In: FAZEKAS, J. - HUNČÍK, P. (Eds.): *Maďari na Slovensku...*, s. 423.

⁴² Inštitút založila Nadácia Fórum a Nadácia Katedra v Dunajskej Strede (1996). V súčasnosti sídli v Šamoríne a Komárne. Jej cieľom je výskum menšín žijúcich na Slovensku a dokumentácia kultúry a kultúrnych pamiatok v písomnej podobe. Funguje ako nezisková (nonprofit) organizácia. Fórum inštitút v roku 2002 v Šamoríne založila svoje ústredie. Realizuje aj vydavateľskú činnosť. V roku 1999 vznikli partnerské organizácie Fórum informačné centrum ([Fórum Információs Központ](http://www.saske.sk/cas/archiv/4-2008/aData_clip_image001.gif)) a Fórum centrum pre regionálny rozvoj ([Fórum Régiófejlesztési Központ](#)). Všetky tri inštitúcie jednotne vystupujú a fungujú ako Fórum inštitút (. Inštitút je členom Civilnej informačnej siete južného Slovenska ([Dél-szlovákiai Civil Információs Hálózat](#)))

⁴³ Pozri www.foruminst.sk

⁴⁴ Kancelária Gramma funguje čiastočne z rozpočtu MAV, keďže pôsobí ako výskumné pracovisko MAV na Slovensku. Bližšie: LANSTYÁK, I. - MENYHÁRT, J.: *A Gramma nyelvi iroda*. *Fórum Társadalmi Szemle*, 3, 2001, s. 189 - 196.

⁴⁵ Ide o organizácie, ktoré od začiatku 90. rokov vystupovali v mene celej maďarskej minority na Slovensku. Z nich spomenieme: Etnografická spoločnosť Maďarov v Československu, Zväz maďarských pedagógov v Československu, Spoločnosť maďarských výtvarníkov, v Československu, Maďarské vedecké fórum (neskôr Spoločnosť), Združenie maďarských novinárov v Československu, Zväz skautov maďarskej národnosti v Československu, Ústredná maďarská knižnica a archív v Československu (neskôr Nadácia Bibliotheca Hungarica), Demokratický zväz Maďarov v Československu (obrozený Csemadok) atď. Práve Csemadok od svojho vzniku (1949) stále bol a aj v súčasnosti zotrval symbolom spolupatričnosti maďarskej komunity na Slovensku a synonymom maďarskej kultúrnej identity. V r. 1990 bol zaregistrovaný ako občianske združenie, ako nezisková organizácia. Napriek finančným ťažkostiam (postupné obmedzovanie a nakoniec zrušenie štátnej dotácie - 1995) disponuje v rámci občianskeho sektoru najspoľahlivejšou celoštátnou štruktúrou postihujúcou oblasti južného Slovenska obývané prevažne občanmi maďarskej národnosti. Zväz má sieť organizácií po celom území južného a juhovýchodného Slovenska pozdĺž maďarských hraníc. V súčasnosti prevádzkuje 16 oblastných kancelárií, ktoré koordinujú prácu 396 základných organizácií, ktoré majú spolu asi 50 tisíc členov. (bližšie o Csemadoku: VARGA, S.: *Csemadok*. In: FAZEKAS, J. - HUNČÍK, P. (Eds.): *Maďari na Slovensku...*, s. 432 - 437.)

Csemadok je aj hlavným realizátorom ľudového umenia Maďarov na Slovensku (folkloristické dianie, spevokoly, tanečné domy, kluby, umelecké a ľudové skupiny a pod.) Na jeho podnet vznikol aj Maďarský folklórny zväz na Slovensku a Fond tradícií na realizáciu zberateľskej činnosti a neskôr Archív tradícií maďarskej kultúry (2000). (bližšie o maďarskom ľudovom umení a folklóre: GÖRFÖL, J.: *Ľudové umenie, folklór*. In: FAZEKAS, J. - HUNČÍK, P. (Eds.): *Maďari na Slovensku...*, 439 - 442)

⁴⁶ Nadácia Sándora Máraiho, Nadácia Illyés, Nadácia Civitas, Nadácia Fórum, nadácia Lászlóa Mécsa, Nadácia Simonyi.

⁴⁷ Typickým organizáciami maďarskej minority patriacimi do tejto kategórie sú Nadácia Sándora Máraiho, Vydavateľstvo Kalligram a Fórum inštitút pre výskum menšín.

⁴⁸ Napr. Zväz maďarských pedagógov na Slovensku, Csemadok, Kollégium Jánosa Seleyho, Etnografická spoločnosť Maďarov na Slovensku, Maďarské folklórne združenie na Slovensku, Nadácia Sándora Máraiho, Fórum informačné centrum.

⁴⁹ Hoci ich v plnej miere nemožno považovať za súčasť mimovládneho sektoru, keďže pôsobia na ekonomickom princípe, predsa z hľadiska svojho poslania patria do maďarského menšinového inštitucionálneho systému. V súčasnosti Fórum inštitút eviduje 11 maďarských vydavateľstiev: AB-Art Kiadó, Fórum Kisebbségi Intézet, Kalligram, KT kiadó, Lilium Aurum, Madách Posonium, Nap kiadó, Petit Press, Plectrum kiadó, SPI Mladé letá, Terra Tankönyvkiadó. (bližšie o literatúre a vydavateľskej činnosti Maďarov na Slovensku: Grendel, 2008, 467 - 473)

V mediálnej štruktúre SR pred r. 1989 mal svoje zastúpenie denník *Új Szó* (maďarský ekvivalent Pravdy), mládežnícky týždenník *Új Ifjuság* (maďarská obdoba denníka Smena), *Nő* (maďarská paralela Slovenky), *A Hét* - týždenník pre kultúru, ktorý vydával Csemadok. V 90-tych rokoch síce došlo k prestavbe a modernizácii dovtedy vychádzajúcej maďarskej národnostnej tlače a perodík a k vzniku nových periodík (medzi prvými napr. *Nap* - obdoba slovenskej verzie Verejnosť, neskôr napr. *Szabad Földműves*, *Szabad Újság*), avšak pod vplyvom rôznych opatrení (zrušenie a zmeny vydavateľstiev, finančné problémy, organizačné a personálne problémy) došlo k výraznému obmedzeniu a tiež k strate niektorých maďarských periodík na slovenskom mediálnom trhu (*Nő*, *Nap*, *A Hét*), prípadne k zmenám periodicity (*Szabad Újság*) (bližšie Lovász, 2008, s. 444 - 456)

⁵⁰ Prehistória maďarského divadelníctva na Slovensku siaha hlboko do minulosti. Profesionálne maďarské divadlo reprezentovali Maďarské oblastné divadlo (Matesz) založené v roku 1952 so sídlom v Komárne (od roku 1990 premenované na Divadlo Móra Jókaiho) a divadelný súbor Thálias so sídlom v Košiciach od roku 1969 ako jeho pobočka (v roku 1990 sa divadlo osamostatnilo a odvtedy funguje pod názvom Divadlo Thália). Pre obidve divadlá je príznačná spolupráca s maďarskými divadlami a divadelnými umelcami z Maďarska. Okrem nich v súčasnosti funguje celý rad malých divadelných foriem a súborov hovoreného/maďarského slova. Decentralizácia divadiel (1995), ich zaradenie pod správu vyšších územných celkov, najnepriaznivejšie postihlo práve národnostné divadlo, predovšetkým obidva maďarské súbory. (bližšie o súčasnom divadelníctve: HIZSNYAN, G.: Maďarské divadelníctvo na Slovensku. In: FAZEKAS, J. - HUNČÍK, P. (Eds.): Maďari na Slovensku..., s. 476 - 481).

Čo sa týka muzeológie, aj tam po roku 1989 došlo k výrazným zmenám. Aj keď existovala sieť dovtedy pôsobiacich mestských múzeí (napr. Komárno, Rimavská Sobota, Rožňava, Dunajská Streda, Šamorín, Nové Zámky) neexistovalo ústredné múzeum maďarskej menšiny. Postupne (od roku 1991) od vzniku Oddelenia pre výskum a dokumentáciu maďarskej národnostnej kultúry na Slovensku Podunajského múzea v Komárne, cez Dokumentačné centrum maďarskej kultúry na Slovensku (2001) vzniklo Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku (2002) v rámci organizačných štruktúr Slovenského národného múzea v Bratislave. (Bližšie o muzeológii: LISZKA, J.: Inštitucionálne zázemie vedy a výskumu..., s. 483 - 486). V roku 2003 boli v regiónoch južného Slovenska: 2 štátne múzeá, 9 okresných múzeí, 5 obecných múzeí, 7 národopisných domov, 12 regionálnych archívov a 26 okresný/mestských knižníc. (Lampl, Zs. - László, B. - Simon, A. - Tóth, K. - Végh, L.: A határon túli felsőoktatási, kutatási és fejlesztési támogatók és hasznosulások. A szlovákiai magyar kisebbség helyzetének általános jellemzése. Fórum inštitút pre výskum menšín, Archív rukopisov, 2003.)

⁵¹ Spomenieme Zväz maďarských podnikateľov na Slovensku, ktorý si našiel partnera v Maďarsku v nadácii Kézfogás Alapítvány.

⁵² Najmä preto, že napr. Rôzne amatérske súbory pôsobiace pri Csemadoku vyvíjali širokú činnosť a vo finančných otázkach boli sebestační.

⁵³ Prostredníctvom domácich, ale participáciou i na zahraničných vedeckovýskumných projektoch sa mnohé na Slovensku pôsobiace vedecké pracoviská (napr. Sociologický ústav SAV, Etnologický ústav SAV, Spoločenskovedný ústav SAV, Ústav štátu a práva SAV, Jazykovedný ústav SAV, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií) a školské inštitúcie (napr. Univerzita Komenského v Bratislave, FF Prešovskej univerzity, FF Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre) zapájali do výskumu aktuálnych národných (národnostných) otázok. K detailnejšiemu poznaniu situácie v tejto oblasti prispievali aj výskumy verejnej mienky (agentúra FOCUS - Centrum pre sociálnu a marketingovú analýzy; Ústav pre výskum verejnej mienky pri Štatistickom úrade SR), ktoré priebežne monitorovali názory majoritného i minoritného obyvateľstva na aktuálne spoločenské a politické dianie na Slovensku. Najnovšie, dianie v prostredí maďarskej minority pravidelne monitoruje aj Fórum inštitút pre výskum menšín (1996).

⁵⁴ Terénny empirický výskum (1990) zameraný na identifikáciu názorov na postavenie maďarskej a ukrajinskej menšiny na Slovensku, Slovákov žijúcich v národnostne zmiešaných oblastiach Slovenska, ako i analyzujúci vzájomné vzťahy tu žijúcich etnických spoločenstiev; Výskum z roku 1992 sa orientoval na etnické minoritné spoločenstvá, sociálno-psychologické charakteristiky, na vnímanie medzietnických vzťahov; riešil sa ako súčasť témy: Minoritné etnické spoločenstvá na Slovensku v procesoch spoločenských zmien (grant SAV 2/999340/92); Výskum učiteľov sa uskutočnil v roku 1992 na Slovensku medzi tromi skupinami respondentov - Slovákami z etnicky relatívne homogénnych oblastí, Slovákami z etnicky zmiešaných oblastí a príslušníkmi maďarskej národnosti; Od začiatku novembra 1995 do konca decembra 1998 bola na SvŮ SAV v Košiciach riešená grantová úloha VEGA s názvom projektu Medzigeneračná pamäť ako mediátor formovania nových identít v procese transformácie slovenskej spoločnosti (č. projektu 95/5305/530). V rámci tejto grantovej úlohy sa uskutočnili dva empirické výskumy - v roku 1995 a 1998; V rámci Štátneho programu výskumu a vývoja (ŠPVV) sa v rokoch 2003 - 2005 riešil projekt: Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie slovenskej spoločnosti, v rámci ktorého sa uskutočnil rozsiahly empirický výskum zahrňujúci Slovákov a sedem najpočetnejších minorít na Slovensku (2004); V rámci Agentúry na podporu výskumu a vývoja (APVV) sa riešil projekt: Maďarská menšina v procese transformácie spoločnosti po roku 1989 (2006 - 2008) a v rámci neho empirický výskum realizovaný v roku 2007 mal detailnejšie dopĺňať poznatky z predchádzajúceho výskumu ŠPVV týkajúceho sa maďarskej minority na Slovensku.

⁵⁵ Pod komunikačným jazykom sme mali na mysli jazyk každodennej, bežnej komunikácie (hovorový jazyk), nachádzajúci sa medzi dvoma krajnými pólmi (spisovný jazyk a nespisovné variety), ktorý je prienikom jednotlivých charakteristík, a to predovšetkým v závislosti od oficiálnosti/neoficiálnosti komunikačného aktu.

Literatúra:

BOGOCZOVÁ, I.: K jazykové a kultúrní rozpolcenosti menšín. In: ŠRAJEROVÁ, O. (Ed.): Národnostní menšiny na přelomu tisíciletí. Opava : SÚ SZM, 2002.

GOODENOUGH, W. H.: Cultural Anthropology and Linguistics. In: GARVIN, P. L. (Ed.): Report of the Seventh Round Table Meeting on Linguistics and Language Study. Washington, DC : Georgetown University Press, 1957.

BOTÍK, J.: Etnokultúrne procesy v podmienkach etnického rozdelenia. Slovenský národopis 43, 1995, s. 431 - 444.

BOTÍKOVÁ, M. - BOTÍK, J.: Bilingvizmus v živote etnických minorít. In: Bilingvizmus (minulosť, prítomnosť, budúcnosť). Bratislava : FF UK Bratislava 2002 s. 43 - 49.

BOTÍK, J.: Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov. Bratislava : Lúč, 2007, s. 80.

DUDOK, M.: O prirodzenom bilingvizme. In: Bilingvizmus (minulosť, prítomnosť, budúcnosť). Bratislava : FF UK Bratislava 2002, s. 53 - 61.

DUDOK, M.: Pulzačné vektory enklávnej slovenčiny. In: UHRINOVÁ, A. - ŽILÁKOVÁ, M. (Eds.): Slovenčina v menšinovom prostredí. Békešská Čaba : VÚSM, Mozi nyomda Bt, 2004, s. 32 - 41.

DIVIČANOVÁ, A.: Jazyk, kultúra, spoločenstvo. Etnokultúrne zmeny na jazykových ostrovoch v Maďarsku. Békešská Čaba - Budapešť, 1999. 335 s.

DIVIČANOVÁ, A.: Národnostná kultúrna autonómia a kultúrna typológia európskych menšín so zreteľom na Slovákov v Maďarsku. In: ANDÓ, Gy. - EPERJESSY, E. - GRIN, I. - KRUPA, A.: A nemzetiségi kultúrák az ezredfordulón (esélyek, lehetőségek, kihívások). Magyar néprajztársaság, Békéscsaba - Budapest : 2001, s. 73 - 78.

DIVIČANOVÁ, A.: Dimenzie národnostného bytia a kultúry. Békešská Čaba : VÚSM, 2002. 533 s.

FISHMAN, J. A.: Bilingualism with and without diglossia: diglossia with and without bilingualism. Journal of Social Issues, 1967, 23, 2, s. 29 - 30. In: Társadalom és nyelv, Szociolingvistikai írások, Budapest : 1975.

FISHMAN, J. A.: The Sociology of Language. In: GIGLIOLI, P. P.: Language and Social Context: Selected Readings. Harmondsworth : England, Penguin Books, 1972.

GABZDILOVÁ, S. - SÁPOSOVÁ, Z.: Maďarská menšina na Slovensku - pohľad do minulosti a súčasný stav. In: ŠUTAJ, Š. (Ed.): Národ a národnosti. Stav výskumu po roku 1989 a jeho perspektívy. Prešov : Universum, s.117 - 125.

GÖNCZ, Á: Dvojitá identita. OS, 9, 1998, s. 20.

GÖRFÖL, J.: Ludové umenie, folklór. In: FAZEKAS, J. - HUNČÍK, P. (Eds): Maďari na Slovensku (1984 - 2004), Šamorín : Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, s. 439 - 442.

GREDEL, L.: Literatúra, vydavateľská činnosť. In: FAZEKAS, J. - HUNČÍK, P. (Eds): Maďari na Slovensku (1984 - 2004), Šamorín : Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, s. 467 - 473.

HIZSNYAN, G.: Maďarské divadelníctvo na Slovensku. In: FAZEKAS, J. - HUNČÍK, P. (Eds): Maďari na Slovensku (1984 - 2004), Šamorín : Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, s. 475 - 481.

Homišínová, M. - Šutaj, Š.: Maďarská menšina v procesoch spoločenskej transformácie. In: ZELOVÁ, A. a kol: Minoritné etnické spoločenstvá na Slovensku v procesoch spoločenských premien. Bratislava : Veda, 1994, s. 71 - 99.

HOMIŠINOVÁ, M.: A magyarországi kisebbségek egyéni és csoportidentitásáról. In: KOVÁCS, N. - SZARKA, L. (Eds): Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből. Budapest : Akadémiai kiadó, 2002, s. 33 - 41.

HOMIŠINOVÁ, M. - VÝROST, J. (Eds.): Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie slovenskej spoločnosti (Empirická analýza dát zo sociologicko-sociálnopsychologického výskumu). Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 2005, CD ROM. 136 s.

HOMIŠINOVÁ, M.: Etnická rodina Slovákov, Chorvátov a Bulharov žijúcich v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu. (Teoretická a empirická komparatívna analýza skúmania etnických procesov slovanských minorít). Békéscsaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Mozi Nyomda Bt., 2006. 350 s.

HOMIŠINOVÁ, M.: Magyarországi szlovákok és szlovákiai magyarok. Empirikus elemzés a nemzeti identitás szerkezetéről. In: Társadalomtudományi Szemle 1, 2008a, s. 77 - 94.

HOMIŠINOVÁ, M.: Slováci v Maďarsku a Maďari na Slovensku - Teoreticko-empirická analýza konštrukcie etnickej identity. In: Človek a spoločnosť, 11, 2, 2008b.

HOMIŠINOVÁ, M.: Percepcia sociálnej identity Slováckmi v Maďarsku a Maďarmi na Slovensku (komparatívna empirická analýza). In: Sociológia, 40, 5, 2008c, s. 453 - 486.

KISS, J.: Társadalom és nyelvhasználat. Budapest : Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002.

KULCSAR, M et al.: Útikalauz kezdő civil szervezetek számára. Dunajská Streda : Lilium Aurum - Informačné centrum Fórum, 2002, 184 s.

LAMPL, Zs.: Asszimilációs folyamatok-iskolaválasztás és anyanyelvhasználat. In: A saját útját járó gyermek. Bratislava : Madách-Posonium, 1999a, s. 59 - 108.

LAMPL, Zs.: Szociológiai keresztmetszet a szlovákiai magyar értelmiségről. In: LAMPL, Zs.: A saját útját járó gyermek. Bratislava : Madách-Posonium, 1999b, s. 36 - 58.

LAMPL, Zs. - TÓTH, K.: A szlovákiai magyar kulturális kataszter jellemzői. Fórum inštitút pre výskum menšín, Archív rukopisov, 2004.

LAMPL, Zs. - László, B. - Simon, A. - Tóth, K. - Végh, L.: A határon túli felsőoktatási, kutatási és fejlesztési támogatások és hasznosulások. A szlovákiai magyar kisebbség helyzetének általános jellemzése. Fórum inštitút pre výskum menšín, Archív rukopisov, 2003.

LANGMAN, J.: A kétnyelvűség kutatásának modern irányzatai. In: Szociolingvisztika szöveggyűjtemény.

JÁSZÓ, A. (Ed.): Tinta könyvkiadó, 2002, s. 143 - 151.

LANSTYÁK, I.: Diglossia és kettősnyelvűség. Kétnyelvűség, 1/1, 1993, s. 5 - 21.

LANSTYÁK, I.: Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között. Regio, Kisebbségtudományi szemle, 4, 1994, s. 90 - 115.

LANSTYÁK, I.: A magyar nyelv Szlovákiában. Budapest - Bratislava : MTA Kisebbségkutató műhely, Kalligram, 2000, 368 s.

LANSTYÁK, I.: Maďarčina na Slovensku - štúdiá z variačnej lingvistiky. Sociologický časopis, 38, 4, 2002, s. 409 - 427.

LANSTYÁK, I.: K niektorým otázkam bilingválnej komunikácie. In: UHRINOVÁ, A. - ŽILÁKOVÁ, M. (Eds.): Slovenčina v menšinovom prostredí. Békešská Čaba : VÚSM, Mozi nyomda Bt, 2004, s. 411 - 429.

LANSTYÁK, I. - MENYHÁRT, J.: A Gramma nyelvi iroda. Fórum Társadalmi Szemle, 3, 2001, s. 189 - 196.

LISZKA, J.: Inštitucionálne zázemie vedy a výskumu, vedecký život a vedecká literatúra. In: FAZEKAS, J. - HUNČÍK, P. (Eds.): Maďari na Slovensku (1984 - 2004). Šamorín : Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, s. 432 - 430.

LOVÁSZ, A.: Maďarská tlač. In: FAZEKAS, J. - HUNČÍK, P. (Eds.): Maďari na Slovensku (1984 - 2004). Šamorín : Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, s. 443 - 456.

MAŘÍKOVÁ, H. - PETRUSEK, M. - VODÁKOVÁ, A.: Velký sociologický slovník. I. a II. díl. Praha : Karolinum, 1996, 1627 s.

MURPHY, R. F.: Úvod do kulturní a sociální antropologie. Praha : Slon, 1998, 267 s.

ONDREJOVIČ, S.: Sociolingvistické aspekty jazykovedného výskumu na Slovensku. Sociolinguistica Slovaca, Bratislava : Veda, 1995, s. 9 - 13.

ONDREJOVIČ, S.: Sociolingvistika a areálová lingvistika. Sociolingvistika Slovaca 2, Bratislava : Veda, 1996.

ONDREJOVIČ, S.: Jazyk v menšinovom prostredí. In: UHRINOVÁ, A. - ŽILÁKOVÁ, M. (Eds.): Slovenčina v menšinovom prostredí. Békešská Čaba : VÚSM, Mozi nyomda Bt, 2004, s. 43 - 48.

SKUTNABB-KANGAS, T.: Menšina, jazyk, rasizmus. Bratislava : 2000.

SLAVKOVSKÝ, P.: Slovenské minority v strednej a juhovýchodnej Európe. In: V službách etnografie (A néprajztudomány szolgálatában). Békešská Čaba : 2004, s. 149 - 160.

SOUKUP, V.: Přehled antropologických teorií kultúry. Praha : Portál, 2000, 230 s.

Staszczak, Z. (Ed.): Słownik etnologiczny. Terminy ogólne. Warszawa-Poznań, 1987.

ŠTEFÁNIK, J.: Jazyková kompetencia bilingvistov. In: Bilingvizmus (minulosť, prítomnosť, budúcnosť). Bratislava : FF UK, 2002, s. 61 - 69.

ŠUTAJ, Š. (Ed): Národ a národnosti na Slovensku. Stav výskumu po roku 1989 a jeho perspektívy. Prešov : Universum, 2004, 326 s.

ŠUTAJ, Š. (Ed): Národnostná politika na Slovensku po roku 1989. Prešov : Universum, 2005a, 227 s.

ŠUTAJ, Š. (Ed): Národ a národnosti na Slovensku v transformujúcej sa spoločnosti - vzťahy a konflikty. Prešov : Universum, 2005b, 306 s.

ŠUTAJ, Š. - HOMIŠINOVÁ, M. - SAPOSOVÁ, Z. - ŠUTAJOVÁ, J.: Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (identita a politika). Teoretická a empirická analýza dát zo sociologicko-sociálnopsychologického a historického výskumu. Prešov : Universum, 2006, 150 s.

TÓTH, K.: Vývoj systému inštitúcií maďarskej menšiny. In: FAZEKAS, J. - HUNČÍK, P. (Eds): Maďari na Slovensku (1984 - 2004), Šamorín : Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, s. 267 - 292.

VARGA, S.: Csemadok. In: FAZEKAS, J. - HUNČÍK, P. (Eds): Maďari na Slovensku (1984 - 2004). Šamorín : Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, s. 432 - 437.

National life of Hungarians in the Slovakia (cultural and lingual aspect)

The main purpose of this paper is analysis of cultural and language problems of the Hungarian minority members living in Slovakia. This question will be analysed with regard to their own personal perception, evaluation and consideration of these indicators as important factors for preservation of ethnical identity and for future development of it. We will utilize relevant results of empirical findings obtained from the "modern" investigations in terrain, which were performed by the Institute of Social Sciences, Slovak Academy of Sciences (SVÚ SAV) in the framework of the Hungarian minority after the year 1989. There was monitored situation in the above-mentioned areas and, in this way, it was investigated orientation of views of individual recipients or participants of culture, as well as users of Hungarian/mother language. In this study we will present briefly also a topical situation of Hungarian minority culture through characteristics of regenerated or newly created institutional cultural base after the change of political regime in Slovakia.